

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

**Urozené ženy a jejich strategie podpory jednoty
bratrské v době jagellonské**

(Johana Krajířová z Krajku, Marta z Boskovic, Johana
z Liblic)

Diplomová práce

Autor: Bc. Hana Milotinská
Studijní program: N7504 – Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy – dějepis,
Učitelství pro 2. stupeň ZŠ – francouzský
jazyk a literatura
Vedoucí práce: PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D.

Hradec Králové, 2017

Zadání diplomové práce

Autor: Hana Milotinská

Studium: P15P0394

Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství pro střední školy - dějepis, Učitelství pro 2. stupeň ZŠ - francouzský jazyk a literatura

Název diplomové práce: **Urozené ženy v době jagellonské a jejich strategie podpory Jednoty bratrské (Johana Krajířová z Krajku, Marta z Boskovic a Jana z Liblic)**

Název diplomové práce AJ: Noble women in the Jagellonian Era and their strategy of support of Unity of Brethren (Joan of Kraigk, Marta of Boskovice and Jane of Liblice)

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce je založena na komparaci životních osudů tří významných českých šlechticů jagellonské éry (Johanky Krajířové z Krajku, Marty z Boskovic a Johanky z Liblic, manželky Viléma II. z Pernštejna) z hlediska strategií, které užívaly k podpoře Jednoty bratrské a v obecnějším rámci z hlediska cest k jejich aktivnímu zapojení v dominantně mužské společnosti českých urozenců. Práce bude rozčleněna po vzoru spisu Jana Hasištejnského z Lobkovic, který v tomto naučení pro syna kategorizoval devět společenských okruhů, jež jsou v životě šlechtice zásadní. Na základě toho bude práce koncipovaná do tematických okruhů: Bůh, rodina, přátelé a nepřátelé, služebníci a poddaní. Cílem práce bude porovnat způsoby, jakými se šlechtičny realizovaly na poli náboženském i politickém a jejich prostředky, kterými "bojovaly" za Jednotu bratrskou. Za vedlejší cíl si práce klade doplnění biografických dat uvedených šlechticů.

BEDNAŘÍKOVÁ-TURNWALDOVÁ R.: Česká žena v dějinách národa, Praha 1940; BRÁNSKÝ, J.: Čtyři z Boskovic, Boskovice 2008; CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, A.: Žena v Jednotě Bratrské, Praha 1942; ČORNEJ, P. BARTLOVÁ, M.: Velké dějiny země Koruny české 6, Praha Litomyšl 2007; GOLL, J.: Chelčický a Jednota v XV. století, Praha 1916; KOPIČKOVÁ, B.: Historické prameny k postavení ženy v české a moravské středověké společnosti, Praha 1992; LENDEROVÁ, M.: Eva nejen v ráji, Praha 2002; MACEK, J.: Jagellonský věk v českých zemích 1-2, Praha 2001; MOLNÁR, A.: Boleslavští Bratři, Praha 1952; NOVÁKOVÁ, S.: Krajířové z Krajku, Z Korutan do země České koruny, Praha 2010; ŘÍČAN, R.: Dějiny Jednoty Bratrské, Praha 1995; ŠEMBERA, A. V.: Historie Pánů z Bozkowic a hradu Bozkowa w Morawě: s popsáním panství a města, Brno 1836; ŠMAHEL, F.: Husitské Čechy, Praha 2001; VÁLKA, J.: Doba náboženské koexistence a tolerance, Praha 1995; VOREL, P.: Morava na prahu nové doby, Přerov 1995., VOREL, Petr, Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy, Praha 2012. Prameny: Akty Jednoty bratrské 2, ed. J. Bidlo, Brno 1915; Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Díl 6, 7, 9, 10, 16, 17, edd. F. Palacký - J. Kalousek, Praha 1872, 1887, 1889, 1890, 1897, 1899; Codex juris municipalis regni Bohemiae 3, ed. J. Čelakovský - G. Friedrich, Praha 1948; Codex juris municipalis regni Bohemiae 4/2, ed. A. Haas, Praha 1960; Dekrety Jednoty Bratrské 1. Staré paměti dějiny českých, ed. A. Gindely, Praha 1865; Kornel ze Všehrd: O právních země české knihy devatery, ed. H. Jireček, Praha 1874; Slovem obnovená. Čtení o reformaci, ed. A. Molnár, Praha 1977.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Martin Šandera, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 18.12.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením PhDr. Zdeňka Berana, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Hana Milotinská

Anotace

Hana Milotinská: *Urozené ženy a jejich strategie podpory jednoty bratrské v době jagellonské (Johana Krajířová z Krajku, Marta z Boskovic, Johana z Liblic)*, Pedagogická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2017, 66 s., diplomová práce.

Práce je založena na komparaci životních osudů tří významných českých šlechtičen jagellonské éry (Johanky Krajířové z Krajku, Marty z Boskovic a Johanky z Liblic) z hlediska strategií, které užívaly k podpoře ostrakizované jednoty bratrské. Práce je rozčleněna po vzoru spisu Jana Hasištejnského z Lobkovic, který v tomto naučení pro syna kategorizoval devět společenských okruhů, jež jsou v životě šlechtice zásadní. Na základě toho je práce rozčleněna do tématických okruhů: Bůh, rodina, přátelé, služebníci a poddaní. Cílem práce je porovnat způsoby, jakými se šlechtičny realizovaly na poli náboženském i politickém, a jejich prostředky, kterými „bojovaly“ za jednotu bratrskou. Za vedlejší cíl si práce klade doplnění biografických údajů uvedených šlechtičen.

Klíčová slova: Johana Krajířová z Krajku, Marta z Boskovic, Johana z Liblic, urozené ženy, jednota bratrská, rodina, přátelství, panovník, služebnictvo, jagellonský věk.

Abstract

Hana Milotinská, *Noble women in the Jagellonian era and their strategy of support of the Unity of Brethren (Joan of Kraigk, Marta of Boskovice and Joan of Liblice)*, Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2017, 66 pp., thesis.

This dissertation compares lives of three Czech noblewomen of the Jagellonian age (Joan of Craikg, Marta of Boskovice and Joan of Liblice). It focuses on their strategies used for the support of ostracised Unity of Brethren. The dissertation is structured according to main topics used by Jan Hasištejnský's in his writing for his son where Hasištejnský categorizes nine basic social spheres important for every nobleman's life. The dissertation is divided into these social spheres: God, family, friends, and servants. The main objective of the dissertation is to compare means used by these three noblewomen for their realisation in religious and political sphere together with their support of the Unity of Brethren. The secondary goal is to complete biographies of the given noblewomen.

Key words: Joan of Kraigk, Marta of Boskovice, Joan of Liblice, noblewomen, Unity of Brethren, family, friendship, the monarch, servants, Jagiellonian age.

Poděkování: Tímto bych ráda poděkovala PhDr. Zdeňku Beranovi, Ph.D. za velikou ochotu a vstřícnost při vedení mé diplomové práce. Mé poděkování dále patří rodině, přátelům a spolužákům za podporu.

Obsah

Úvod	1
1. Bůh	8
2. Rodina	14
3. Rodové a přátelské vazby	32
4. Panovník	42
5. Služebnictvo a poddaní	48
Závěr	52
Seznam zkratek	58
Seznam pramenů a literatury	59
Seznam příloh	64

Úvod

Práce je komparací životních osudů tří vysoce postavených šlechtičen doby jagellonské, které i přes četné překážky kladené soudobým smýšlením společnosti zasvětily své životy jednotě bratrské. Předmětem bádání a cílem práce je určit způsoby, jimiž dosahovaly podpory v té době ještě ostrakizované jednotě bratrské i k vlastní seberealizaci současně žijící Johanka Krajířová z Krajku (*1457, †1531),¹ Marta z Boskovic (* kolem 1466, † neznámé) a Johana z Liblic (*kolem 1459, †1515). Přihlédneme-li k poměrně nepříznivému postavení ženy v době na sklonku středověku, kdy se měla žena prakticky jen starat o „rodinný krb“ a reprezentovat svého manžela, je zřejmé, že všechny tři šlechtičny dokázaly svým způsobem vystoupit ze stínu dobových konvencí.² Otázkou však je, jak toho dosáhly. Za vedlejší cíl si proto práce klade doplnit životopisy zmíněných šlechtičen a pokusit se vnést nové světlo do záležitostí doposud sporných a nevyjasněných.

Předně se pokusím určit či upřesnit data narození a úmrtí všech tří šlechtičen, neboť jsou buď sporná, nebo zcela neznámá.³ Ohledně Marty z Boskovic je dále třeba zjistit, zda Marta opravdu nikdy neuzavřela manželství (jak naznačuje např. oslovení Marty „panna Marta“ v odpovědi krále na Martin dopis)⁴ a v opačném případě zjistit, kdo byl jejím manželem. Nejméně dochovaných pramenných zmínek se dochovalo k osobě Johanky z Liblic, neboť jak samotná

¹ Ostatně na výjimečnost osobnosti Johanky z Krajku již poukázala má předchozí práce, viz Hana MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy jagellonské éry – Johanka Krajířová z Krajku*, bakalářská práce, PdF Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2015.

² Božena KOPIČKOVÁ, *Urozená paní*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Člověk českého středověku*, Praha 2002, s. 62.

³ U Johany Krajířové z Krajku již bylo těchto cílů dosaženo – podařilo se upřesnit datum Johančina narození, úmrtí jejího syna, rok, kdy byl uzavřen sňatek s Janem ze Šelmberka i datum Šelmberkova úmrtí, viz H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 12, 14, 20–21.

⁴ *Akta veřejná i sněmovní v Čechách 1507*, in: AČ VI, ed. František Palacký, Praha 1872, s. 355–356, č. 75.

šlechtična, tak i celý rod z Liblic jsou pro české dějiny velkou neznámou. Důležité proto bude sestavit ucelenou biografii Johanky z Liblic (tzn. především zjistit datum jejího narození, rodiče, sourozence, rok uzavření sňatku atp.).

Z pramenných zdrojů se stal klíčovou edicí pro mé bádání *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*,⁵ jedná se totiž o velmi rozsáhlou sbírku domácích i zahraničních písemných pramenů, diplomatické i neúřední provenience. Četné informace a fakta poskytly jak listiny úřední povahy – různá nařízení, udělovaná privilegia či registra, tak soukromá korespondence manželů či přátel šlechtičen. Cenné informace poskytla také edice *CIM*.⁶ Písemnosti uvedené v těchto edicích byly převážně obchodního rázu, ve většině případů se jednalo o udělení nebo potvrzení městských privilegií nebo o prodej panství. Tyto listiny však také pomohly nepřímo určit, kdy byl uzavřen sňatek mezi Johankou z Krajků a Janem ze Šelmberka (Johančiným druhým manželem) nebo kdy zemřel Johančin syn z prvního manželství Adam Tovačovský z Cimburka. Podle dopisu Zdeňka ze Šternberka adresovanému Vokovi z Rožmberka bylo možné určit na měsíc přesné datum Johančina sňatku s Janem Tovačovským.⁷ V edici *Archiv český* je dále uveden dopis Marty z Boskovic králi a odpověď na něj,⁸ edice dále poskytla

⁵ *AČ IV*, ed. František Palacký, Praha 1846.

AČ V, ed. František Palacký, Praha 1862.

AČ VI, ed. František Palacký, Praha 1872.

AČ VII, ed. Josef Kalousek, Praha 1887.

AČ IX, ed. Josef Kalousek, Praha 1889.

AČ XIII, ed. Josef Kalousek, Praha 1894.

AČ XVI, ed. Josef Kalousek, Praha 1897.

AČ XVII, ed. Josef Kalousek, Praha 1899.

AČ XX, ed. Josef Kalousek, Praha 1902.

⁶ *CIM III*, ed. Jaromír Čelakovský – Gustav Friedrich, Praha 1948.

CIM IV/2, ed. Antonín Haas, Praha 1960.

⁷ *Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1450 do roku 1526*, ed. Antonín Rezek, in: *AČ IX*, Praha 1889, s. 143, č. 757.

⁸ Akta veřejná i sněmovní v Čechách od r. 1500 do 1509, ed. František Palacký, in: *AČ VI*, Praha 1872, s. 355–356, č. 75, 76.

materiál ke kritickému zhodnocení informací týkající se rodiny Marty z Boskovic, přímé biografické informace však neobsahuje. Ještě méně pramenů vypovídá o Martině životě v Litomyšli. Příčinu lze spatřovat v požáru města roku 1547, který zničil veškeré bratrské spisy, akta i dopisy.⁹

Nejméně výraznou stopu v pramenech zanechala Johanka z Liblic, a to vždy jen nepřímo – jedná se o listiny či soukromou korespondenci, jejímž odesílatelem nebo adresátem byl Johanin manžel, a Johana zde byla pouze zmiňována. Edice *CIM* byla pro bádání ohledně Marty z Boskovic a Johany z Liblic prakticky irelevantní, neboť ani jedna ze zmíněných šlechtičen osobně nespravovala žádné panství. Pramene církevního charakteru – *Dekrety Jednoty bratrské*,¹⁰ *Akty Jednoty bratrské*¹¹ – taktéž neposkytly přímá svědectví o životě a díle šlechtičen, vyjma (opět) Johanky Krajířové.

Listiny ze Státního okresního archivu Mladá Boleslav nepřinesly nové poznatky, pouze přítomnost Johančiny pečeti na listině z roku 1519 potvrdila, že i po vstupu do řádu Johanka zasahovala do správcovských záležitostí.¹² Ve Státním Okresním Archivu Svitavy se momentálně nenalézají žádný pramen, který by se týkal osoby Marty z Boskovic. Jak již bylo řečeno, jediným přímým pramenem je pouze její dopis králi, všechny ostatní prameny jsou jen nepřímými zmínkami.

Stěžejní odbornou prací k danému tématu je monografie historičky a někdejší vedoucí oddělení rukopisů v Univerzitní knihovně Karlovy univerzity Anny Císařové-Kolářové, *Žena v Jednotě bratrské*¹³ z roku 1942, neboť toto dílo, poukazující na význam ženy v reformačním hnutí, se přímo zabývá jak obecnou situací žen v jednotě bratrské, tak jejími významnými

⁹ Zdeněk NEJEDLÝ, *Tisíc let města Litomyšle*, Litomyšl 1934, s. 50.

¹⁰ Antonín GINDELÝ (ed.), *Dekrety Jednoty bratrské*, Praha 1865.

¹¹ Jaroslav BIDLO (ed.), *Akty Jednoty bratrské I.*, Brno 1915.

¹² SOKA MB, fond Město MB, sign. IAA 13.

¹³ Anna CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, *Žena v jednotě*, Praha 1942.

urozenými ochránitelkami. V publikaci se objevují četné pramenné citace, bohužel mnohdy bez odkazu na pramen. Druhou důležitou publikací, která zachytila aspoň útržkovitě život Johany z Liblic, je kniha *Páni z Pernštejna*¹⁴ od Petra Vorla. Monografie je však primárně zaměřena na Viléma z Pernštejna a Johana zde vystupuje pouze jako součást širšího kontextu. Martu z Boskovic reflektuje odborná literatura o něco více než Johana z Liblic, neboť publikace od Jaroslava Bránského – *Čtyři z Boskovic*,¹⁵ která se věnuje čtyřem významným šlechtickým rodům z Boskovic, nabízí ucelenou a podrobnější syntézu Martina života v podobě samostatné stati v této publikaci. Ačkoliv J. Bránský ve svém díle odkazuje na prameny a literaturu, občas si protiřečí, a proto bylo zapotřebí získaná fakta dále kriticky a pozorně zkoumat a porovnávat s jinými zdroji. Přesto mi jeho dílo posloužilo jako základní opora pro bádání o životě Marty z Boskovic. Jako bohatý zdroj informací nejen o Martě, ale i o celém jejím rodu mi posloužilo dílo *Historie pánů z Boskovic hradu Bozkova v Moravě: s popsáním panství města*¹⁶ z roku 1836 od Vojtěcha Aloise Šembery, historika, jazykovědce a potomka samotných Boskoviců.

Ze tří zkoumaných šlechtičen je v odborné literatuře nejvíce známa Johana Krajířová, jejíž biografické údaje jsou nepřímo dosvědčeny skrze její správní činnost, jež zůstala otištěna v písemných pramenech. Základní prací reflektující život Johanky z Krajku je publikace Stanislavy Novákové – *Krajířové z Krajku*,¹⁷ která zůstává zatím jedinou českou odbornou publikací zaměřující se na rod Krajířů z Krajku.

¹⁴ Petr VOREL, *Páni z Pernštejna: vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 2012.

¹⁵ Jaroslav BRÁNSKÝ, *Čtyři z Boskovic*, Boskovice 2008.

¹⁶ Alois Vojtěch ŠEMBERA, *Historie Pánů z Boskovic a hradu Bozkova v Moravě: s popsáním panství a města*, Brno 1836.

¹⁷ Stanislava NOVÁKOVÁ, *Krajířové z Krajku: Z Korutan do zemí České koruny*, České Budějovice 2010.

Součástí publikace je také podrobný životopis Johanky, včetně bohatých odkazů na prameny a literaturu, ze kterých Nováková vycházela. Četné informace dále obsahují publikace Amedea Molnára – *Boleslavští bratři*¹⁸ a *Slovem obnovená*.¹⁹ Neocenitelný význam má dílo Augusta Sedláčka – *Hrady, zámky a tvrze království Českého*.²⁰

Jelikož cílem práce však není pouhé vypracování biografii jmenovaných tří šlechticů, byla nutná také obecná orientace ve společenských a politicko-náboženských souvislostech dané doby (tedy doby samotného sklonku středověku). Tento širší historický rámec poskytla publikace *Velké dějiny zemí koruny české VI*²¹, *Dějiny Moravy* od Josefa Války²² a čtyřdílná práce Josefa Macka – *Jagellonský věk v českých zemích*.²³ Obsažné, ale přesto přehledné informace o vývoji a dějinách jednoty bratrské poskytla publikace Rudolfa Říčana – *Dějiny Jednoty bratrské*.²⁴

Na zkoumanou problematiku je nahlíženo skrze předem vymezené společenské okruhy, jež jsou zásadní pro život každého urozeného člověka. Struktura práce vychází z naučení katolicky smýšlejícího humanistického vzdělance a spisovatele²⁵ Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic (1461–

¹⁸ Amedeo MOLNÁR, *Boleslavští bratři*, Praha 1952.

¹⁹ Amedeo MOLNÁR (ed.), *Slovem obnovená*, Praha 1977.

²⁰ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého I, Chrudimsko*, Praha 1993.

August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého X, Boleslavsko*, Praha 1997.

August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XV, Kouřimsko, Vltavsko a J.-Z. Boleslavsko*, Praha 1998.

²¹ Petr ČORNEJ – Milena BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české VI.*, Praha 2007.

²² Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy I.*, Brno 1991.

²³ Josef MACEK, *Jagellonský věk v Českých zemích I*, Praha 1992.

Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích II.*, Praha 1994.

Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích III.*, Praha 1998.

²⁴ Rudolf ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha 1957.

²⁵ Ivana KYZOUROVÁ, *Bádník a král, Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic zrcadle jagellonské doby*, Praha 2007, s. 135. V průběhu života zastával úřad královského sekretáře, roku 1493 zastupoval olomouckou kapitolu na dvoře Vladislava II.

1510), ve kterém svému synovi udělil rady, v jakých společenských kruzích by se měl především naučit pohybovat a jak by se v nich měl chovat. Tím Hasištejnský rozumí celkem jedenáct okruhů: Bůh, král, otec a matka, manželka, potomci, přátelé, nepřátelé, sousedi, služebnictvo, čeleď a poddaní. Ve svém naučení synovi (potažmo každému šlechtici nehledě na jeho konfesi) praví: „*Napřed boj se Pána Boha a miluj jeho ze všeho srdce, (...) ...králi svému buď věren a pána svého cti, (...), cti otce svého a matku svou a otce svého sluší se vždycky poslouchati, (...), dobrou, ctnou, moudrou ženu sluší se milovati nad všelijaký poklad, (...) nedej panovati dětem svým nad tebou a dej je učiti, (...) přítele přirozeného slušné jest milovati a jeho neopouštěti v jeho potřebě, (...) a buď milostivý svým poddaným, chcešli, aby Pán Bůh milostiv byl tobě.*“²⁶ Petr Maťa ve svém *Světě české aristokracie* dále tento výběr generalizuje a interpretuje Hasištejnského naučení jako devět společenských kategorií, ve kterých se musí každý šlechtic potažmo šlechtična naučit pohybovat a jimiž jsou: rodiče, manželka, děti, přátelé, nepřátelé, sousedi, služebníci, čeleď a poddaní.²⁷ V této práci byly uvedené kategorie dále zúženy na pět zásadních oblastí – kapitol, do nichž je práce strukturována a jež představují kategorie: Bůh, rodina, rodové a přátelské vazby, panovník a služebnictvo a poddaní. První kapitola proto přibližuje vnitřní život vybraných šlechtičen v rovině náboženské, neboť ač byly všechny tři šlechtičny přívrženkyněmi jednoty bratrské, každá se v rámci církve realizovala vlastním osobitým způsobem. Druhá kapitola představuje jejich rodinné okruhy, vzájemné vztahy a cesty seberealizace v rámci rodiny. Třetí kapitola nesoucí název se

²⁶ Jan HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, *Zpráva a naučení jeho synu Jaroslavovi v tom, co činiti a co nechati, a kterak se a pokud v čem se zachovati má*, ed. František Augustin Urbánek, Praha 1876, s. 13–22.

²⁷ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie: (1500–1700)*, Praha 2004, s. 532.

věnuje jak širším rodovým vazbám, tak okruhům dalších pokrevně spřízněných i nespřízněných šlechticů, ve kterých se šlechtičny pohybovaly. Čtvrtá kapitola je zaměřena na vztah šlechtičen a panovníka vzhledem k podpoře jednoty bratrské ze strany šlechtičen. Pátá kapitola se věnuje otázce vztahu ke služebnictvu a poddaným, neboť právě tento okruh byl dalším možným prostorem využitelným urozenými ženami k seberealizaci.

Práce je koncipovaná synchronně, je v ní využita biografická metoda, která umožňuje odkrýt prostřednictvím poznání života vybraných šlechtičen, skrze jejich způsoby podpory jednoty bratrské širší společenský a historický kontext doby.

Bůh

„*Napřed boj se Pána Boha, a miluj jeho ze všeho srdce svého nade všecka stvoření, a služ mu rád, a jeho přikázání ve všem zachovávej vedle vší své možnosti a nebudeš od něho opuštěn v svých potřebách.*“²⁸ Takto příznačně vystihují Hasištejnského slova náboženské smýšlení pozdního středověku. Víra nadále zůstávala základním prostředkem interpretace světa a jádrem duchovního života každého člověka.²⁹ Byla přítomná v politice, společenských institucích i v každodenním životě, dávala lidem jistotu, útěchu a vysvětlení. Jinak řečeno, náboženská víra byla elementární složkou smýšlení každého člověka bez ohledu na sociální vrstvu. A i když byla míra interiorizace náboženské víry různorodá a individuální, ateismus byl stále ještě nemyslitelným způsobem nahlížení na svět.³⁰

Byly to často ženy, kdo v náboženství nacházel nejlepší možnost seberealizace – Johanka z Krajku, Marta z Boskovic a Johanka z Liblic jsou toho příkladem.³¹ Všechny tři našly smysl života v učení jednoty bratrské, čerstvě zrozené církve (založena roku 1457),³² která ovšem byla společností odsuzována jako kacířská. Ani jedna ze šlechtičen se své víry nevzdala, což svědčí o opravdovosti jejich přesvědčení. Svým úplným odtržením se od „*římské jednoty*“³³ vstoupila jednota bratrská do radikálního proudu reformace, jež byla přes 100 let označována za kacířskou. Plného uznání se dočkala až roku 1575 zařazením do tzv. České konfese,

²⁸ *Hasištejnského naučení*, s. 13.

²⁹ J. MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 31–32.

³⁰ *Tamtéž*, s. 13, 19.

³¹ Božena KOPIČKOVÁ, *Historické prameny k postavení ženy v české a moravské středověké společnosti*, Praha 1992, s. 52.

³² R. ŘÍČAN, *Dějiny jednoty*, s. 37.

³³ A. GINDELY (ed.), *Dekrety*, s. 3.

svobod definitivně garantovaných Rudolfovým majestátem.³⁴ I když je prakticky nemožné blízce poznat duchovní život jmenovaných šlechtičen, dvě z nich po sobě zanechaly prameny, jež jsou alespoň nepřímým odrazem jejich vnitřního světa.

Na základě rady boleslavských bratří, „...*aby ste na místo své pana bratra svého ustavily*,...“,³⁵ se zhruba pětáctičetiletá ovdovělá Johanka z Krajku rozhodla světit svůj majetek a správu panství svému bratru Konrádovi a stát se řádným členem jednoty. Jaroslav Goll³⁶ se přiklání k tomu, že Johanka z Krajku vstoupila do řádu již v roce 1496, podle bratrských *Dekretů*³⁷ však k Johančinu rozhodnutí došlo až v roce 1512, tedy v době, kdy bylo mladoboleslavské paní necelých čtyřicet let. V *Dekretech* bratří mj. žádají po budoucím novém správci panství, „...*aby milost a milosrdenství nad chudými a nuznými poddanými činěno bylo s vaším věděním* [tj. s Johančíným vědomím – pozn. HM] *a povolením, a někde s rozkázáním*.“ Ještě téhož roku byla Johanka přijata představeným boleslavského sboru, bratrem Lukášem.³⁸ Lukáš Pražský byl jednou z nejvýznamnějších osobností české reformace pozdního středověku, mj. se zasloužil o pronikání českých bratří do měst a do vznešených kruhů, pod jeho vedením se z českých bratří stala vnitřně sjednocená instituce s pevnými základy, na nichž mohli stavět budoucí vůdci jednoty bratrské.³⁹

S jistotou lze tvrdit, že oficiálně Johanka potvrdila svůj vstup do církve spisem *Vyznání víry*⁴⁰ sepsaným roku 1513, v němž otevřeně proklamovala své přesvědčení o učení jednoty bratrské. Právě tento spis je odrazem Johančina niterného života. Hned z kraje Johanka

³⁴ R. ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty*, s. 271–272.

³⁵ A. GINDELY, *Dekrety*, s. 88–89.

³⁶ Jaroslav GOLL, *Chelčický a Jednota v XV. století*, Praha 1916, s. 174.

³⁷ A. GINDELY, *Dekrety*, s. 88–89.

³⁸ H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy* s. 30–31.

³⁹ R. ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty*, s. 78–79.

⁴⁰ A. MOLNÁR, *Slovem obnovená*, s. 140–141.

prohlašuje, že není jiné víry, „...než té, kdež sem z mladosti od svých starších vyučená vedle dvanácti článků apoštolských víry pravé křesťanské...v kteréžto stojím a státi budu bohdá do své smrti.“⁴¹ Johanka zde patrně odkazuje buď na svou nukleární rodinu, nebo na manželství s Janem Tovačovským z Cimburka jako na pramen svého přesvědčení. Největší část textu se potom věnuje důvodům Johančina náboženského stanoviska – slovy „Ale že jsou již náramně roztržitosti a rozdílnosti v církvi svaté přišly (...) a já, majíce řeči boží za věrné, pravé a spasitelné...“⁴² se Johanka odvolává na prameny vzniku reformace jako takové a kritizuje povrchnost a falešnou zbožnost mnohých lidí, kteří „...pod jménem Kristovým přijdouce, mnohé svedou a ovčím rouchem, jsouce vlci draví, přikrývati se budou.“⁴³ S odkázáním se na naučení Kristovo i na svatého Pavla píše, že je přímo povinností každého se od takto smýšlejících lidí oddělit, čímž vlastně obhajuje oprávněnost svého přesvědčení. Jinými slovy, povinností každého je „...takových následovati, kterýžto zemské a světské věci opustivše jsou chudí a pokorní, nepanujíce nad lidem.“⁴⁴ Zvláště důležitá jsou poslední slova, neboť jsou odpovědí na otázku, proč se zajištěná urozená paní rozhodla vzdát se těchto výsad a vstoupit do řádu v pokoře a chudobě – lidu se totiž nemá panovat, ale sloužit. Jedině tak prý lze dojít spasení.

Při pročitání Johančina *Vyznání víry* je evidentní, jak důležité je pro ni nejen sdělit své vyznání, ale také ho obhájit, neboť ve spisu je několikrát zdůvodněno a zdůrazněno, že učení jednoty bratrské je správné a bez rozporu s Kristovým naučením – své přesvědčení opakovaně nazývá povinností a svůj úděl přirovnává k údělu svatého Pavla ...“ *když ho totýž potýkalo, pověděl, právě se držeti*

⁴¹ A. MOLNÁR, *Slovem obnovená*, s. 140–141.

⁴² *Tamtéž*, s. 141.

⁴³ *Tamtéž*, s. 141.

⁴⁴ *Tamtéž*, s. 141.

s tou rotou, ježto jí kacírstvím býti pravili, a že tak Pánu Bohu nebeskému slouží.“⁴⁵ Jinak řečeno, i křesťanství ve svých počátcích bylo vnímáno jako kacírství. Závěrem Johanka píše, že v případě nalezení lepší cesty ke spasení, které by jí bylo „...zdravě ukázáno...“⁴⁶, neváhá Johanka svou víru „napraviti.“⁴⁷ Johanka tedy nebyla fanatickou zastánkyní jednoty bratrské a její mysl nebyla uzavřená vůči ostatním vyznáním. S tímto Vyznáním ukončila Johanka z Krajku svou správcovskou činnost – její jméno se od té doby objevilo v listinách jen zřídka a vždy jen jako odkaz Konráda III. na svou sestru. Od té doby až do smrti roku 1531 zřejmě žila Johanka stranou od veřejného dění. Pohřbena byla pravděpodobně v hrobce pánů z Krajku v Mladé Boleslavi.⁴⁸

Otevřené vyznání víry a sympatií k jednotě bratrské zvěčněné písmem existuje také u Marty z Boskovic. Tento text však vznikl za zcela odlišných okolností, z jiných příčin a s jiným záměrem, než u Johanky, která se rozhodla stát členkou jednoty. Roku 1507, kdy bylo pronásledování „pikartů“⁴⁹ z příkazu krále Vladislava v plném proudu, napsala Marta samotnému králi dopis⁵⁰, ve kterém jej poprosila, aby od svého rozhodnutí vůči „pikartům“ upustil. A právě tento list otevřeně odkrývá Martino niterné přesvědčení. Hned zkraje Marta ujistila krále o své přízni. Dále již uvádí důvod sepsání svého dopisu: „Viděla sem list, kterýž VKMt ráčili ste psáti do této země, aby Btatří postavení byli v Praze.“⁵¹ Své obavy vyjádřila velmi troufale, neboť se v první řadě neobává o osud českých bratří, ale „...bojenci se hněvu božího, aby VMt na se

⁴⁵ Tamtéž, s. 141.

⁴⁶ Tamtéž, s. 141.

⁴⁷ Tamtéž, s. 141.

⁴⁸ H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 33.

⁴⁹ Pikart je hanlivý výraz pro kacíře/heretika nazvaného podle hnutí valdenských, které údajně přišlo do Čech z Picardie, oblasti na severu Francie. V pol. 15. století byli takto nepřáteli nazýváni členové jednoty bratrské. S. NOVÁKOVÁ, *Krajířové z Krajku*, s. 242.

⁵⁰ *Akta veřejná i sněmovní v Čechách 1507*, AČ VI, s. 355–356, č. 75.

⁵¹ Tamtéž, s. 355.

nevzbudil.“⁵² Tím dala Marta jasně na srozuměnou, že je to král, kdo činí špatnou věc, nikoliv jednota bratrská, nebo dokonce sama šlechtična. Stejně jako Johanka z Krajku ve svém *Vyznání víry*, také Marta se odkazuje na svatého Pavla: „*O víru také smím se s. S. Pavlem přiznati, že s tau rotau, kteráž slove kacířská, slaužím bohu mému...*“⁵³ Stejně jako Johanka i Marta naznačila, že i apoštol Pavel byl okolím vnímán jako kacíř a že učení jednoty bratrské má kořeny právě v učení svatého Pavla. Z dalšího úryvku dopisu je zřejmé, že Marta byla o správnosti své víry pevně přesvědčená: „*I nevím, proč bych takového odsudku zaslaužila, abych z země vypovědína byla aneb usmrcena, ponevadž všecko což dobrého jest ráda bych udělala.*“⁵⁴ Marta se tudíž jednak necítí ničím vinna, jednak se s učením jednoty ztotožňuje natolik, že sebe samu vnímá nikoliv jen jako urozenou podporovatelku, ale jako její členku, na kterou se tresty vztahují. Další Martin argument proti pronásledování přívrženců jednoty má spíše praktický charakter, neboť Marta poukazuje na to, že represe by se dotkly i „... jiných drahně lidí jest v té jednotě, ježto jsau lepší než já.“⁵⁵ Touto větou pravděpodobně chtěla poukázat na další urozené podporovatele jednoty bratrské nebo i duchovní vůdce. Marta krále upozorňuje na to, že by nerada, „... byšte VKMt proti takovým lidem ráčili se postaviti, než radější obránce býti.“⁵⁶ Následuje přání, aby takto vedli pokojný život přívrženci jednoty bratrské, král i jeho potomci, což lze zase chápat jako ujištění krále o přízni a oddanosti. Z další pasáže je zřejmé, že sama Marta si uvědomovala troufalost svého psaní, a tak prosí krále, „...jestliže píší hlaupě aneb nemaudře, abyste ráčili v dobré

⁵² *Tamtéž*, s. 355.

⁵³ *Tamtéž*, s. 355.

⁵⁴ *Tamtéž*, s. 355.

⁵⁵ *Tamtéž*, s. 355.

⁵⁶ *Tamtéž*, s. 355.

obrátili,⁵⁷ neboť král jistě ví, že tak činí z lásky, vždyť sám byl samým Bohem vyvolen.

V porovnání s Johančíným „sebevědomým“ *Vyznáním* má Martin dopis bázlivý a opatrný tón. Není se čemu divit – na rozdíl od dopisu Marty nebyla Johančina proklamace určena jako stížnost králi. Závěrečná část už jen vysvětluje další dvě příložená psaní. Pozoruhodné na dopise je, že pasáže, ze kterých vyzařuje pokora a opatrnost, střídají pasáže smělé, odvážné a rázné.

Na rozdíl od Marty a Johanky po sobě Johana z Liblic nezanechala žádnou písemnou stopu, jež by odrážela její vnitřní život. S určitostí však můžeme konstatovat, že se Johanka z Liblic nikdy nestala řádnou členkou jednoty bratrské tak, jak učinily Marta z Boskovic a Johanka z Krajku – jakožto vdané šlechtičně jí náleželo místo u „rodinného krbu.“ Na rozdíl od nevdané Marty z Boskovic či ovdovělé Johanky z Krajku tuto příležitost Johana z Liblic pravděpodobně ani nedostala – Vilém z Pernštejna přežil svou choť o šest let. Johanka z Liblic zemřela v lednu roku 1515.⁵⁸ O její niterné víře však svědčí fakt, že jednoho ze svých potomků vychovala v úctě k bratrskému vyznání.

⁵⁷ *Tamtéž*, s. 355.

⁵⁸ *Dopisy Zdeňka Lva z Rožmitálu 1508–1532*, in: AČ VII, ed. František Dvorský, Praha 1887, s. 112, č. 120.

Rodina

Aristokratická rodina ve středověku byla nejen majetkovou, ale také mocenskou základnou každého šlechtice, ať už se do ní její člen narodil, či členství v ní získal sňatkem svým či sňatkem jiného příbuzného. Zkrátka význam rodiny ve středověku byl zásadní a prakticky předurčoval život každého jedince. Uvnitř rodiny panovala přesně daná pravidla, která vymezovala postavení každého člena.⁵⁹ Pro ženy (ať už v jakémkoliv vztahu), jakožto pro stvoření od přírody hříšná, nad nimiž musí být uplatňován neustálý mravní dohled, to platilo o to přísněji, proto se zpravidla vždy nacházely pod svrchovaností nějakého muže.⁶⁰ Hlavou rodiny byl logicky otec/manžel (a v případě jeho absence bratr či poručník), neboť právě on dával členům rodiny zázemí a určitou míru prestiže, která se odvíjela od jeho postavení. Autorita matky/manželky, dcer, sestry, ale třeba i chráněnek byla podřízena, a tím značně oslabována autoritou otce/manžela, což se také odráželo ve vztazích rodičů a dětí. Vztah matky a dětí měl zpravidla jen emoční podklad, matka totiž o svých dětech nerozhodovala. Naproti tomu do vztahu otce a dětí zasahoval také aspekt ekonomický – byl to otec, po kom děti dědily majetek, což značně posilovalo otcovu moc nad dětmi. Právě otcové se stávali iniciátory sňatků svých dětí. A byl to především otec, kdo ručil za patřičnou výchovu svých dětí. Přesto ale měla být úcta a autorita podle zásad křesťanské morálky zachovávána oběma rodičům. Obecně lze konstatovat, že rodinné vztahy se zakládaly na majetkové závislosti. Jak již bylo řečeno, pro aristokratické děti měla rodina zásadní význam, neboť právě původ a majetkové zázemí rodiny je vybavovaly určitým sociálním i

⁵⁹ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 535–541.

⁶⁰ B. KOPIČKOVÁ, *Urozená paní*, s. 58–62.

materiálním kapitálem, který do značné míry předurčoval jejich život. Neshoda s rodičovskou autoritou, nebo dokonce revolta proti ní mohly tudíž mít pro aristokratického potomka fatální důsledky, tím spíš to platilo o dcerách.⁶¹

Pokud se pro své náboženské vyznání dostala některá ze tří zkoumaných šlechtičen do revolty proti rodičům, prameny o tom mlčí, ostatně u Johanky z Krajku ani Johanky z Liblic se tak nejspíš nestalo – obě šlechtičny totiž pravděpodobně přijaly učení jednoty až po svém odchodu z nukleární rodiny. Obdobně lze smýšlet o Martě z Boskovic, pro kterou se po značnou část jejího života stalo domovem město Litomyšl.

Nukleární rodina Johanky z Liblic je, ostatně jako celý rod pánů z Liblic, neznámým místem českomoravské středověké genealogie. Snad nejvíce informací o tomto rodu podal A. Sedláček.⁶² Ten tvrdí, že počátky rodu sahají do první třetiny 14. století a jsou spojeny se jmény bratrů Kunata a Frycka. Za posledního člena rodu je pokládána právě Johanka z Liblic. Zda měla Johanka sourozence, nevíme, známa totiž nejsou ani jména rodičů. Jediné, co o rodině Johanky z Liblic můžeme s jistotou říci, je, že byla neteří a zároveň svěřenkyní vlivného pána Petra Kdulince z Ostroměře, o čemž vypovídá i „*Svědomie od pana Hořického, což se Liblic dotýče*“⁶³ z roku 1488. Mikuláš mladší z Hořic zde dosvědčuje, že je mu v dobré paměti uchováno, „...*když někdy urozená paní Johanka z Liblic kladla jest ve dcky sboží Liblické urozenému Pánu panu Vilémovi z Pernšteina a na Helfnšteině...*“⁶⁴ Pramen dále praví, že „... *tehdy pan Petr Gdulinec dobré paměti za ni [za Janu – pozn. HM] jest pověděl, řka: Pane Pernšteinský, pane synu milý!...*“⁶⁵ Tato

⁶¹ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 543–550.

⁶² A. SEDLÁČEK, *Hrady XV*, s. 70.

⁶³ *Dopisy pana Viléma z Pernštejna z let 1480–1521*, in: AČ XVI, ed. František Dvorský, Praha 1897, s. 319–320, č. 375.

⁶⁴ *Tamtéž*, s. 319–320.

⁶⁵ *Tamtéž*, s. 319–320, č. 375.

výpověď líčí převod Johančina věna na jejího manžela, k čemuž došlo pravděpodobně roku 1475, kdy byl sňatek uzavřen, a podle výpovědi není pochyb, že zmíněný Petr Kdulinec, „strýc“ Johanky z Liblic, byl zároveň jejím poručníkem.

Určit v jakém příbuzenském vztahu se Johanka z Liblic a Petr Kdulinec nacházeli je však velmi složité, neboť pojem „strýc“ k sobě vázal více významů – neoznačoval se tak pouze bratr otce nebo matky. Obecně pojem „strýc“ indikoval příbuznost – strýcem se tak mohl nazývat každý mužský příslušník rodu z otcovy strany, který nebyl dědem, bratrem, synem nebo vnukem.⁶⁶ O rodičích Johanky lze tedy s jistotou konstatovat, že zemřeli ještě v době, kdy jejich dcera nebyla provdána. Petr Kdulinec z Ostroměře je, v porovnání s pány z Liblic, již osobností známější – utrakvistický pán se těšil přízni Jiřího z Poděbrad i krále Vladislava Jagellonského, během své politické kariéry zastával funkci hofmistra krále Jiřího, rady krále Vladislava a hejtmana Hradeckého kraje,⁶⁷ byl též přítomen na brněnských jednáních mezi králem Vladislavem a Matyášem Korvínem roku 1478.⁶⁸ Kdy Petr Kdulinec zemřel, není známo, ještě roku 1508 však zastupoval svou manželku Ludmilu z Rýzmburka v soudním sporu s Johankou ze Skalky.⁶⁹ Přestože o rodině Johanky z Liblic nevíme mnoho, je pravděpodobné, že její původní, rodinou předaná konfese byla utrakvistická. Pro učení jednoty bratrské se nadchla až v době života v manželském svazku.

O rodině Johanky Krajířové a Marty se dochovalo nesrovnatelně více informací, neboť obě šlechtičny pocházely z významných rodů,

⁶⁶ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 577.

⁶⁷ Dokladem Kdulincových úřadů jsou četné listiny různé povahy, ve kterých je šlechtic patřičně titulován, pro příklad lze uvést listiny, viz AČ XVI, č. 182, s. 202, AČ IV, č. 21, s. 481, nebo AČ XV., č. 168, s. 274–275.

⁶⁸ Viz. *Akta veřejná i sněmovní od r. 1453 do r. 1490*, in: AČ IV, ed. František Palacký, Praha 1846, s. 481, č. 21.

⁶⁹ Viz. *Registra soudu komorního*, in: AČ XIII, ed. Jaromír Čelakovský, Praha 1894, s. 180–181, č. 1501.

jež svou mocí a angažovaností výrazně zasahovaly do správy království. Johanka z Krajků byla dcerou Wolfganga I. Krajíře a Elišky z Boskovic, tudíž se nabízí otázka, v jakém příbuzenském vztahu se Johanka a Marta nacházely. Otcem Elišky byl Vaněk Černoorský mladší z Boskovic. Ten měl údajně pět synů a dvě dcery, mezi nimi syna Václava, otce Marty.⁷⁰ Eliška tedy byla tetou Marty z Boskovic, což znamená sestřenecký vztah Johanky z Krajků a Marty. Žádné prameny však nedokládají, zda a jak tyto šlechtičny mezi sebou udržovaly kontakt.

Podle A. Šembery byl Vaněk, „...vůbec jeden z nejvážnějších mužů rodu Boskovického, jednak co správce předních úřadů zemských, jednak co muž o obecné dobré zasloužilý, pročez také důvěry krále Ladislava a Jiřího u velké míře požíval.“⁷¹ K seznámení Vaňka – mj. zemského hejtmana (1437), komorníka práva brněnského (od roku 1455) a věrného přívržence pod obojí, který se významně zasadil o přijetí Ladislava Pohrobka za českého krále a jeho korunovaci⁷² – a jeho zeti Wolfganga došlo pravděpodobně v době bojů o český trůn, oba muži totiž byli zastánci Jiřího z Poděbrad, na jehož straně se společně zúčastnili válečných tažení.⁷³

Sňatková politika byla po dlouhá staletí běžným a často užívaným nástrojem k získání majetku, území, moci i k zaručení míru mezi rody.⁷⁴ Je evidentní, že také u Krajířů z Krajků tvořila sňatková politika podstatnou součást získávání majetku i moci. Takto Wolfgang I., otec Johanky, získal sňatkem s Eliškou z Boskovic nejen v podstatě polovinu svého budoucího majetku, ale také velký

⁷⁰ A. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 122., srov. J. BRÁNSKÝ, *Čtyři z Boskovic*, s. 14. S. NOVÁKOVÁ, *Krajířové z Krajků*, s. 35.

⁷¹ A. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 25.

⁷² J. BRÁNSKÝ, *Čtyři z Boskovic*, s. 13–14., srov. A. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 25.

⁷³ Právě za loajalitu a podporu dostal Vaněk roku 1458 od Jiřího z Poděbrad boskovický hrad zkonfiskovaný moravskými markrabaty Joštem a Prokopem. S. NOVÁKOVÁ, *Krajířové z Krajků*, s. 35.

⁷⁴ J. MACEK, *Jagellonský věk II.*, s. 129.

politický vliv. Ke sňatku Johančiných rodičů, Wolfganga a Elišky, došlo pravděpodobně mezi lety 1454 (kdy Wolfgang definitivně opustil rodné Korutany a usadil se v Českém království) a 1457, kdy se nejspíš Johanka narodila.⁷⁵

Stejně nejisté je datum narození Marty z Boskovic. Bránský tvrdí, že se „*všichni badatelé*“ shodují na roku 1466, na konkrétní jména či publikace však neodkazuje.⁷⁶ J. Pilnáček se naproti tomu domnívá, že se Marta narodila nejpozději roku 1463, neboť toho roku byla údajně rodina Vaňka z Boskovic přijata do „*do bratrstva sv. Františka*“.⁷⁷ Marta se narodila Václavovi z Boskovic, synovi již zmíněného Vaňka (Wolfgangova tchána), a jeho druhé manželce Kunce, příslušníci kališnického rodu pánů z Kravař.⁷⁸ Oproti svému otci stál Václav v politicko-náboženských záležitostech na straně krále Matyáše, čímž se stal politickým protivníkem samotného Ctibora Tovačovského z Cimburka.⁷⁹ Václavova konfesní příslušnost však zůstává na hypotetické bázi – i když jeho strýc Beneš z Boskovic pod nátlakem katolického kněze Jana Kapistrána konvertoval již roku 1451 (Václavův otec až Vaněk až roku 1463, tedy dva roky před smrtí), zůstala Vaňkova mysl pravděpodobně nakloněna utrakvismu.⁸⁰ Fakt, že byl Václav přívržencem Matyáše Korvína, však naznačuje Václavovo katolické smýšlení, pokud jeho politická příslušnost neměla pragmatický motiv. Tak či tak se lze domnívat, že Václavovo náboženské smýšlení nebylo radikální.

⁷⁵ A. MOLNÁR, *Boleslavští bratři*, s. 84–85., srov. H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 12. Vyplývá to ze spisu „*Správa jedné paní, jak by člověk věrný, pracující k smrti, a v jaké naději umřítí měl*“, který napsal bratr Lukáš v roce 1517 údajně šedesátileté Johance.

⁷⁶ J. BRÁNSKÝ, *Čtyři z Boskovic*, s. 26.

⁷⁷ Josef PILNÁČEK, *Paměti městyse Černé Hory*, Černá Hora 1926. Jedná se o příložený rodokmen pánů z Boskovic, k němuž náleží i několik vysvětlivek vybraných dat – rok 1463 je jedním z nich. Je zde uveden i pramen – jedná se o výtah z listiny z r. 1463 z knihy *Inventarium*, která je součástí Lichtenštejnského archivu.

⁷⁸ A. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 32. J. BRÁNSKÝ, *Čtyři z Boskovic*, s. 26.

⁷⁹ Emanuel JANOUŠEK, *Paměti města Letovic*, Letovice 1937, s. 28–29.

⁸⁰ E. JANOUŠEK, *Paměti města*, s. 28.

Stejně tak lze pouze domýšlet, kdy a kde se Marta seznámila s učením jednoty bratrské a přijala jej za své. Marta totiž byla pravděpodobně jediným potomkem Václava, který přilnul k učení českých bratří. Ve stopách otce krácel Václavův nejstarší syn z prvního manželství a Martin nevlastní bratr Jaroslav, který dokonce u krále Matyáše zastával funkci kancléře a tajného rady. Roku 1485 byl však nařčen ze zrady a ještě téhož roku popraven, neboť „...odmítl vydání svých statků, zejména Moravské Třebové, králi Matyáši, poněvadž se necítil ničím vinen.“⁸¹ A právě tato událost měla podle A. Šembery za následek naprostý politický odklon pánů z Boskovic od krále Matyáše. O náboženském smýšlení Albrechta z Boskovic, druhého nevlastního bratra Marty, se dá pouze konstatovat, že zastával umírněnou formu jedné z povolených církví, neboť se politicky orientoval na Vladislavovu politiku.⁸² Za manželku pojal Apolenu z Krajku, sestřenicí Johanky Krajířové.⁸³ Pevnou záštitu však mohla Marta nalézt ve svém dalším bratrovi Ladislavovi. Tomu byla původně předurčena církevní dráha, které se však musel po Jaroslavově smrti vzdát a ujmout se správy zděděného panství. Ladislav, ve své době jeden nejvzdělanějších mužů Českého království, byl až do své smrti roku 1520 blízkým důvěrníkem a rádcem krále Vladislava.⁸⁴ O Martiných sestřích (Markétě, Kateřině, Sofii a Johance) se dochovaly jen nepatrné zmínky.⁸⁵ Lze tedy konstatovat, že Marta nevyrostala v prostředí, které by příliš přálo učení jednoty bratrské.

O něco příznivější situace panovala v rodině Johanky Krajířové, neboť nebyla jedinou členkou rodiny vyznávající učení jednoty

⁸¹ Ladislav HOSÁK – Metoděj ZEMEK, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1981, s. 41–42. Pramen k události viz Metoděj Zemek – Adolf Turek, *Regesta listin lichtenštejnského archivu ve Vaduzu z let 1173–1526*, Sborník archivních prací 33, č. 2, Praha 1983, s. 485, č. 459.

⁸² A. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 39.

⁸³ S. NOVÁKOVÁ, *Krajířové z Krajku*, s. 235.

⁸⁴ A. ŠEMBERA, *Páni z Boskovic*, s. 43, L. HOSÁK, *Hrady, zámky*, s. 42.

⁸⁵ J. BRÁNSKÝ, *Čtyři z Boskovic*, s. 25.

bratrské – kromě ní se k této konfesi přiklonil také její mladší bratr Jindřich I., který se rovněž stal jejím ochráncem a podporovatelem, což se projevilo zejména v udělování nejrůznějších privilegií, svobod a donací bratřím na dačickém panství.⁸⁶ K jednotě se roku 1513 přidal také mladší bratr Konrád III., jehož konverze k jednotě bratrské však měla spíš praktický motiv, neboť ještě roku 1505 podepsal „*Zápis Jednoty uzavřené mezi pány a rytíři jmenovanými na deset let proti Pikhartům*“⁸⁷ Již roku 1513 se však stal správcem Johančina panství, s nímž přijal i patřičnou konfesi⁸⁸ a učení jednoty si osvojila také jeho manželka Veronika.⁸⁹

Johanka z Krajků byla prvním nebo druhým nejstarším potomkem – Wolfgang zplodil celkem čtyři syny a sedm dcer. O dcerách se mnoho informací nedochovalo. Dcera Kateřina byla provdána roku 1487 za Půtu z Lichtenburka,⁹⁰ jehož bratr Hynek byl tvrdý odpůrce Jiřího z Poděbrad. Nepřátelství vyvrcholilo roku 1465, kdy dokonce Poděbrad vytáhl proti Půtovi do boje, oblehl jeho hrad Cornštejn a ještě téhož roku jej dobyl. Zkonfiskovaný hrad poté daroval Wolfgangovi za zásluhy v tomto tažení. Je tedy možné, že sňatek Půty a Kateřiny byl potvrzením smíru obou rodů.⁹¹ O dalších dcerách je informací ještě méně. Wolfgangova závěť z roku 1487 pouze zmiňuje ...“*ještě tři dcery nedorostlé Aničku, Zbynku a Anežku,*“ kterým odkázal jako věno šest set zlatých uherských.⁹²

Zatímco vytvořením vlastní rodiny synové získávali jistou svobodu, a stávali se vlastními pány, pro šlechtičny se situace příliš neměnila – pouze přešly z područí otce (popř. bratra či jiného poručníka) do područí manželova. Žena se po sňatku, o kterém

⁸⁶ S. NOVÁKOVÁ, *Krajčiové z Krajků*, s. 53–54. K tomu, kdo ze sourozenců se jako první ztotožnil s učením jednoty bratrské, se však autorka nevyjadřuje.

⁸⁷ *Akta veřejná i sněmovní v Čechách 1505*, AČ VI, č. 52, s. 314–316.

⁸⁸ S. NOVÁKOVÁ, *Krajčiové z Krajků*, s. 74.

⁸⁹ A. CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, *Žena v Jednotě*, s. 281.

⁹⁰ S. NOVÁKOVÁ, *Krajčiové z Krajků*, s. 48.

⁹¹ *Tamtéž*, s. 36.

⁹² *Dačický listinář*, ed. František KRÍŽEK, Dačice 1941, s. 29–31, č. 19.

rozhodovala hlava rodiny, obrazně řečeno zůstávala „... *nesvobodna, dokudž muže svého má jest vězeň muže svého...*“⁹³ – absolutní autorita otce se přenesla na manžela také v systému právních norem, který vycházel především z tradic, v nichž byla žena považována za závislou na muži, který nese odpovědnost za svou rodinu, tedy i za manželku.⁹⁴

Povinností manželky bylo „... *učiniti všecko, což jim muži jich rozkáží jako vězňové...*“⁹⁵ Žena měla především udržet spojení rodů spřízněných sňatkem, vyhýbat se pohoršujícímu chování, přivádět na svět potomky, a tím zachovávat kontinuitu rodu.⁹⁶ Ženy tak často musely obětovat své vlastní představy a touhy a podřídit je rodovým zájmům. Také bylo nepřípustné, aby se ženy vměšovaly do politiky.⁹⁷ Jednoduše řečeno měla žena v podstatě rodit potomky, reprezentovat manžela a dělat čest svému rodu. S takto okleštěnými možnostmi směřovaly ženy často seberealizaci do náboženské sféry, přecházející často až do vypjaté a urputné zbožnosti.⁹⁸ V tom lze hledat původ naprosté oddanosti církvi jak u mnohých šlechticů, tak také u Johanky z Krajku, která uzavřela za svůj život celkem dva sňatky.

Do prvního manželského svazku vstoupila Johanka s čelním představitelem moravské utrakvistické šlechty, Janem Tovačovským mladším z Cimburka (* kolem 1440). Již Janův otec, Jan Tovačovský starší (nejvyšší hejtman Markrabství moravského), se hlásil k utrakvistickému proudu, na rozdíl od svého syna (který

⁹³ Viktorin KORNEL ZE VŠEHRD, *Viktorína Kornelia ze Všehrd Knihy devatery o práwiech a súdiech i o dskách země české*, Praha 1841, s. 221.

⁹⁴ John M. KLASSEN, *Warring maidens, Captive Wives and Hussite Queens* New York 1999, s. 35, 62.

⁹⁵ V. KORNEL ZE VŠEHRD, *Knihy devatery*, s. 220.

⁹⁶ Jacques LE GOFF (ed.), *Středověký člověk a jeho svět*, Praha 1999, s. 243.

⁹⁷ M. KLASSEN, *Warring maidens*, New York 1999, s. 53.

⁹⁸ Božena KOPIČKOVÁ, *Historické prameny k postavení ženy v české a moravské středověké společnosti*, Praha 1992, s. 52. srov. Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Člověk českého středověku*, Praha 2002, s. 71.

zastával ve svém smýšlení smířlivější postoje) se Jan starší etabloval v křídle radikálů, v jehož čele stanul během husitské revoluce. Přestože oba šlechtici stáli na opačné straně jednoho křídla, oba se stali politickými přívrženci a blízkými spojenci Jiřího z Poděbrad. Jan Tovačovský starší dokonce dostal za manželku Poděbradovu sestru Žofii z Kunštátu a Jiřího z Poděbrad určil jako poručíka svých potomků.⁹⁹ Tato vazba na krále byla pravděpodobně pro prvního Johančina manžela zásadní v jeho politické kariéře, kterou nastupoval již s dobrým mocenským kapitálem, se kterým uměl patřičně naložit. Po smrti Jiřího z Poděbrad se zasloužil o přijetí Vladislava II. na český trůn, v roce 1475 byl jmenován nejvyšším zemským sudím a o čtyři roky později nejvyšším komorníkem.¹⁰⁰

Bez povšimnutí rozhodně nemůže zůstat ani Johančin švagr a starší bratr Jana Tovačovského, Ctibor Tovačovský, který byl nejen významným politikem, ale také autorem *Knihy Tovačovské*, soupisu moravského zvykového práva, léta užívané u soudů jako základní příručka zemského práva.

Sňatek Johanky z Krajku a Jana Tovačovského byl na základě nepřímého svědectví korespondence¹⁰¹ Zdeňka ze Šternberka a Voka z Rožmberka uzavřen roku 1475.¹⁰² To znamená, že za předpokladu, že se Johanka skutečně narodila roku 1457, jí bylo v době prvního sňatku 18 let, což také odpovídá průměrnému věku nevěsty v dané době. Jejich manželství však nemělo dlouhého trvání, neboť téměř

⁹⁹ MZD 1 Olomouc, s. 398, č. 585. Jedná se o zápis z roku 1447, znění: „*Johannes de Czimburg et de Thowazcow Capitaneus Marchionatus Morawie Zoffkam de Cunstat conthoralem suam et Georgium de Cunstat alias de Podyebrad facit veros commissarios omnium pueorum suorum...*“ Jiří JURK, *Příčiny, struktury a osobnosti husitské revoluce*, České Budějovice 2006, s. 208.

¹⁰⁰ H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 14.

¹⁰¹ *Dopisy rodů Hradeckého a Rosenberského od roku 1450 do roku 1526*, AČ IX., ed. Antonín Rezek, Praha 1889, s. 143, č. 757. V době okolo svátku sv. Martina.

¹⁰² H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 14.

padesátiletý Jan Tovačovský zemřel v listopadu roku 1483.¹⁰³ A. Molnár¹⁰⁴ se domnívá, že právě po uzavření sňatku s Johankou přilnul nábožensky snášenlivý Jan Tovačovský, ovlivněn svojí mladou manželkou, k učení jednoty. Tento úsudek je však mylný, neboť Jan Tovačovský prokazatelně podporoval jednotu bratrskou již v době svého prvního sňatku s Magdalénou z Michalovic. Důkazem toho je rok 1468, kdy se sbor jednoty bratrské přemístil z nedalekých Vinařic přímo do Mladé Boleslavi.¹⁰⁵ August Sedláček se o Johančině manželovi vyjádřil jako o „*prvním pánem pod obojí a velkým přítelem Jednoty bratrské*“.¹⁰⁶ Jisté je, že oba manželé sympatizovali s jednotou již v roce 1476, jak dokládá příhoda o boleslavském děkanovi podobojí, jenž chtěl prostřednictvím Jana z Teplíc zabránit rozšiřování bratrských řad na boleslavském panství. Jan, po této příhodě přezdíváný „Ležka,“ měl pošpinit boleslavské bratry různými pomluvami. Do sporu, který se následně rozhořel mezi boleslavskými bratřími a děkanem, zasáhl, na straně bratří, Jan Tovačovský po boku svojí manželky. Tím manželé otevřeně proklamovali své sympatie k jednotě bratrské.¹⁰⁷ Roku 1478 dokonce Jan otevřeně hájil na sněmu učení jednoty bratrské jako jeden z jejích předáků.¹⁰⁸

Velkou politickou mocí, ale také majetkem disponoval i Johančin druhý manžel – Jan ze Šelmberka a na Kosti, nejvyšší kancléř království českého v letech 1479–1503¹⁰⁹ a nejvyšší komorník v letech 1503–1508. Osobně Šelmberk nebyl, na rozdíl od Jana Tovačovského, přívržencem českých bratří, to mu však nebránilo

¹⁰³ Petr ČORNEJ – Milena BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny země koruny české VI*, s. 453.

¹⁰⁴ A. MOLNÁR, *Boleslavští Bratři*, s. 29.

¹⁰⁵ H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 16.

¹⁰⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady X*, s. 34.

¹⁰⁷ A. MOLNÁR, *Boleslavští Bratři*, s. 28. O incidentu s Janem Ležkou podrobněji in: H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 16–17.

¹⁰⁸ *Akty Jednoty bratrské II.*, s. 136.

¹⁰⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady X*, s. 90.

pojmut za manželku „kacířskou“ šlechtičnu.¹¹⁰ V kontextu s dobovou politicko-náboženskou situací se mohl tento sňatek jevit jako nekorektní. Takový svazek rozhodně nebyl protizákonný, dokonce ho ani nelze označit za nekonvenční, neboť nábožensky smíšená manželství nebyla v jagellonské době raritou. Josef Válka vysvětluje tento fakt skrze fenomén tzv. nadkonfesního křesťanství, které se zrodilo právě v období vlády Vladislava II., kdy pragmatické aspekty uzavírání jakékoliv „aliance“ převládaly nad politicko-náboženskými rozdílnostmi. Přestože tato koncepce zahrnovala pouze katolíky a utrakvisty, případné napadení manželky mocného a vlivného šlechtice by bylo velice nemoudré a neuvážené.¹¹¹ Motivem uzavření sňatku se zřejmě staly ekonomické důvody obou magnátů, jejichž rozlehlá panství spolu sousedila a jejichž spojením tudíž vzniklo jedno veliké dominium.¹¹² Hospodářské a ekonomické zájmy tudíž převýšily zájmy náboženské, jak bylo v Českých zemích pozdního středověku běžnou praxí.¹¹³

Není zcela jasné, ve kterém roce byl sňatek uzavřen, nicméně první listina, která manželský vztah (nepřímo) dokládá, pochází ze srpna 1500. Pokud byl tedy sňatek uzavřen roku 1500, stalo se tak zhruba¹¹⁴ v Johančiných 43 letech, tedy v relativně pozdním věku.¹¹⁵ Ani druhé Johančino manželství nemělo dlouhého trvání, neboť na základě nepřímého svědectví listiny z února 1508 (která přinesla mladoboleslavským poddaným další privilegia) víme,¹¹⁶ že již Jan ze Šelmberka nežil, jelikož zde figuruje pouze Johanka.

¹¹⁰ H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 22.

¹¹¹ Josef VÁLKA, *Doba náboženské koexistence a tolerance*, Praha 1995, s. 5–6.

¹¹² H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 20.

¹¹³ M. KLASSEN, *Warring maidens*, s. 139.

¹¹⁴ Rok 1457 jako rok narození Johanky z Krajku nelze považovat za fakt, toto datum je pouze orientační.

¹¹⁵ H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. s. 20–21.

¹¹⁶ SOKA MB, fond Město MB, sign. IAa 12.

Uvážíme-li, že sám Šelmberk byl vyznání katolického, lze potom chápat sňatek s ním jako velice výhodný a politicky taktický, neboť, jak se přesvědčíme u Marty z Boskovic, slovo samotné šlechtičny nemělo zdaleka takovou váhu jako slovo manželky významného úředníka. Lze tedy tvrdit, že Johanka našla v Šelmberkovi oporu na scéně náboženské i mocensko-politické.

Stejně jako Johanka Krajířová měla i Johanka z Liblic ve svém manželovi silnou oporu – ta se totiž stala manželkou patrně nejvýznamnějšího šlechtice jagellonské éry – Viléma II. z Pernštejna (*kolem r. 1438, †1521), druhorozeného syna utrakvistického pána Jana staršího z Pernštejna a Bohunky z Lomnice. Vilém za svůj život vystřídal hned několik prestižních úřadů – po otcově smrti zdědil funkci komorníka moravského zemského soudu (1475–1487),¹¹⁷ následně se stal nejvyšším maršálkem (1483–1490) a vrcholem jeho kariéry se stal úřad nejvyššího královského hofmistra (1490–1514), nejprestižnější a nejlépe placený úřad té doby.¹¹⁸ Po svém otci však nezdědil Vilém pouze úřad, ale také umění prosadit se na politické scéně. Svou kariéru započal ve službách Jiřího z Poděbrad. Roku 1472 se přidal na stranu Matyáše Korvína, kterému přislíbil věrnost výměnou za záchranu Vilémova bratra Zikmunda ze zajetí.¹¹⁹ A i když bylo Vilémovo rozhodnutí v podstatě vynucené, nakonec se stalo pro jeho kariéru zásadní, neboť mu přineslo značnou moc i bohatství. Po smrti Korvína se Vilémovi podařilo opět získat přízeň krále Vladislava v podobě četných půjček a významné podpory Vladislavovy kandidatury na český trůn. Za to byl po korunovaci

¹¹⁷ Petr VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 91, Vilém tento úřad přenechal roku 1487 svému mladšímu bratru Vratislavovi.

¹¹⁸ František ŠEBEK, *Dějiny Pardubic*, I, Pardubice 1989, s. 85.

¹¹⁹ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 63–64. Zikmund, stejně jako Vilém, bojoval na straně Poděbrada (a následně na straně Vladislava), držel v zajetí Zdeněk ze Šternberka, český zemský hejtman a nejvyšší pražský purkrabí, přívrženec Matyáše Korvína. Matyáš vyjednal Zikmundovo propuštění výměnou za Vilémovu věrnost.

odměněn úřadem nejvyššího hofmistra a získáním nemalého majetku. Vilémova moc navíc ještě stoupla po Vladislavově přesídlení do Budína, kdy se mu na české scéně otevřelo široké pole působnosti.¹²⁰

Je proto velice pravděpodobné, že iniciátorem sňatku byl právě (již dospělý) Vilém z Pernštejna. Jak je známo, Vilém byl nejen obratný politik, ale také znamenitý hospodář a ekonom, který během druhé poloviny 15. století vytvořil ze svého panství nejrozsáhlejší šlechtické dominium, které kdy v dějinách českého středověku existovalo. A Johanka z Liblic byla nevěsta s poměrně bohatým věnem (které pravděpodobně zdědila po svých rodičích). Vilém se navíc dobře znal jak s Petrem Kdulincem (oba měli veliké zásluhy jako válečníci na straně Jiřího z Poděbrad), tak s Kdulincovým bratrem Benešem.¹²¹ Sňatek tehdy zhruba pětatřicetiletého Viléma (narodil se kolem roku 1438) a Johanky z Liblic byl podle P. Vorla uzavřen těsně před rokem 1475. U Johany lze předpokládat útlý věk, neboť prvního potomka porodila Vilémovi až o deset let později. Roku 1475 zemřel Vilémův otec a Vilém se jako jediný dospělý syn stal dědicem nejen otcova majetku, ale také úřadu nejvyššího komorníka moravského zemského soudu v Brně. Johanka a Vilém zplodili celkem tři potomky – nejstarším byla dcera Bohunka (*1485, †1549), prvorozený syn se jmenoval Jan (*1487, †1548), druhý syn nesl jméno Vojtěch (*1490, †1534). Všechny tři děti se narodily na Moravském Krumlově, kam se manželé přestěhovali (pravděpodobně z Helfštýna, jenž byl Vilémovým sídlem od sklonku 70. let)¹²² po roce 1482. Tehdy se Vilém stal na základě smlouvy s Pertoldem z Lipé poručníkem Pertoldova dvouletého syna

¹²⁰ *Tamtéž*, s. 67, 79, 97.

¹²¹ O blízkém vztahu svědčí fakt, že Beneš Kdulinec jmenoval Viléma z Pernštejna poručníka svých dětí, viz *Výpisky z starých desk zemských, od roku 1471 do roku 1500*, AČ V, ed. František Palacký, Praha 1862, s. 532, č. 15.

¹²² P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 72–75, s. 141.

Jindřicha z Lipé,¹²³ který zdědil po otci mimo další statky Moravský Krumlov.¹²⁴ Svého majetku se Jindřich chopil roku 1496, kdy dosáhnul dospělosti, v témže roce také uzavřeli mladý Jindřich a jeho bývalý poručík smlouvu o sňatku s Vilémovou dcerou Bohunkou.¹²⁵ V té době však již Vilém a jeho choť (ta ovšem na Pardubicích nepobývala trvale) sídlili v Pardubicích, které Vilém společně s Kunětickou Horou koupil roku 1490 od knížete Jindřicha Minsterberského.¹²⁶ S příchodem Viléma z Pernštejna do Pardubic se z doposud nevýrazného města stalo významné politické centrum s nově vystavěným zámekem. Zde Vilém žil až do své smrti roku 1521.¹²⁷

Jaké bylo niterné náboženské cítění Viléma, je těžko odhadnutelné. Vilém byl prototyp osvíceného nadkonfesijně smýšlejícího šlechtice – zastával názor, že náboženské vyznání je osobní záležitost každé bytosti, důraz kladl také na rovnost všech tří konfesí – katolické, utrakvistické i českobratrské. Jeho smýšlení pravděpodobně pramenilo z praktických důvodů, neboť byl majitelem rozsáhlého panství, kde se mísili poddaní různého vyznání.¹²⁸ Přívrženci bratrského vyznání navíc byli velmi pracovitými a věrnými poddanými, což bylo častým důvodem toho, proč bývali trpěni.¹²⁹ Vilémův náboženský postoj nejlépe vystihuje jeho osobní výrok „s Římany věřím, s Čechy držím, s bratřími umírám.“¹³⁰ Roli ve Vilémově náboženském vyznání proto mohly hrát jak vliv jeho

¹²³ *Listinář pana Viléma z Pernštejna z let 1304–1521*, AČ XVI, s. 260–261, č. 289. Listina pochází z června roku 1483.

¹²⁴ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 76–77.

¹²⁵ *Listinář pana Viléma z Pernštejna*, AČ XVI, s. 503, č. 651. Tato listina je oficiální žádostí Jindřicha z Lipého o ruku Bohunky.

Tamtéž, č. 652, s. 503–504. Smlouva přislíbujíc sňatek. Podle této smlouvy měl být sňatek mladých šlechticů uzavřen „...ve čtyřech letech.“

¹²⁶ *Tamtéž*, s. 361, č. 441, s. 382, č. 476.

¹²⁷ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 115, srov. A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky I.*, s. 37.

¹²⁸ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 112–113.

¹²⁹ R. ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty*, s. 101.

¹³⁰ Viz Jiří BÍLÝ, *Jezuita Antonín Koniáš*, Praha 1996, s. 34.

manželky, tak Vilémovy ekonomicko-hospodářské zájmy. Faktem je, že právě s příchodem manželů do Pardubic vznikl ve městě bratrský sbor (a to dokonce roku 1507) a roku 1520 bratrský útulek (o tom podrobněji v poslední kapitole).¹³¹ Od svého manžela dostala Johanka věnem „...za statek její, jejž byl v království prodal, ve dsky zboží Drahotúšské a město Lipník s vesnicemi k tomu příslušejícími.“¹³²

Kde Johanka z Liblic zemřela, není vzhledem k jejím častým léčebným pobytům známo. V úvahu připadá, kromě Pardubic, Litomyšl či Prostějov, kde se léčila s podlomeným zdravím.¹³³ Místem jejího skonu se taktéž mohl stát věnovaný Lipník. O její smrti roku 1515 se dochovala pouze zmínka v dopise Zdeňka Lva z Rožmitálu Petrovi z Rožmberka.¹³⁴ Johanka z Liblic byla pohřbena společně se svým manželem v rodové hrobce Pernštejnů v moravském Doubravníku, kde se dodnes zachovaly jejich náhrobní kameny.¹³⁵ Johančini švagři Zikmund a Vratislav z Pernštejna s největší pravděpodobností zůstali u utrakvistické konfese.

V odlišném postavení se nacházela Marta z Boskovic, která pravděpodobně za celý život nevstoupila do svazku manželského. O jejím rodinném stavu vypovídá její vlastní dopis králi Vladislavovi nazvaný „*Psaní panny Marty z Boskovic králi Vladislavovi do Budína*“.¹³⁶ Pokud by byla Marta vdanou šlechtičnou, zcela jistě by nebyla nazývána „pannou“. Jisté tedy je, že minimálně do roku 1507 nebyla provdána. Zatímco Johanka z Krajku i Johanka z Liblic měly ve svých manželích podporu

¹³¹ Josef SAKAŘ, *Dějiny Pardubic III*, Pardubice 1926, s. 97–98.

¹³² *Listinář Viléma z Pernštejna*, AČ XVI, s. 417, č. 517 b. *Prodaným statkem* se rozumí Johančina rodná ves Liblice, kterou obdržela jako věno od svého poručníka, a které Vilém prodal Jindřichovi ze Smiřic. Důkazem prodeje Liblic budiž např. listina z *Register soudu komorního*, in: AČ VIII, ed. Jaromír Čelakovský, Praha 1888, s. 421, č. 432.

¹³³ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 136

¹³⁴ *Dopisy Zdeňka Lva z Rožmitálu*, AČ VII, s. 113, č. 120.

¹³⁵ P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 136–138.

¹³⁶ *Akta veřejná i sněmovní*, AČ VI, s. 355–356, č. 75.

i ochránce, Marta touto výhodou nedisponovala. Její cesta k podpoře jednoty proto vedla přes jinou Hasištejnským vymezenou společenskou kategorii.

Johanka z Krajku a Jan Tovačovský zplodili jediného syna, Adama. Podle Petra Vorla¹³⁷ se Adam narodil roku 1482, tedy rok před smrtí otce – proto byl majetek Jana Tovačovského svěřen do správy Ctibora Tovačovského, který se stal Adamovým poručíkem. Po smrti Ctibora roku 1494 byl tehdy dvanáctiletý Adam zplnoletěn a sám se ujal správy panství. Vzhledem k jeho věku se nabízí otázka, kdo mu pomáhal v jeho správcovské činnosti. Prameny dokládají, že to byla především jeho matka. Důkazem toho je listina z roku 1500.¹³⁸ Adam v této listině píše: „*A jakož jsou tíž poddaní moji mne prosili při přítomnosti urozené paní, paní Johanky z Krajku, paní mateře mé milé, abych jim svolil z milosti své suol na obec skládati... já seznávše snažnou prosbu jejich a dobrotivú přímluvu paní mateře mé milé, svolil jsem a dal jsem a mocí listu tohoto dávám a svoluji, aby oni mohli takoví užitek, totiž suol skládati, prodávati a k svému užitku obrátiti, ...*“¹³⁹ O tom, že byl Adam svými rodiči ovlivněn také v otázce náboženství, nelze pochybovat, otázkou však zůstává, zda tuto víru pouze přejal, nebo zda došlo i k jejímu zvnitřnění. Vzhledem k jeho krátkému životu však zůstane tato otázka nejspíš nezodpovězena.

Mnohem prokazatelnější náboženský vliv lze sledovat v oblasti výchovy u Johanky z Liblic a jejího nejstaršího potomka – dcery Bohunky. Ta se totiž, stejně jako její matka, stala velikou ochránkyní českých bratří. Jak již bylo zmíněno, Bohunka se stala manželkou Jindřicha z Lipé. Sňatek byl uzavřen pravděpodobně roku 1500, kdy Jindřich dává „...*pravého a spravedlivého dluhu*

¹³⁷ P. VOREL, *Morava na prahu nové doby*, s. 81.

¹³⁸ H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 17–18.

¹³⁹ CIM IV/2, s. 397, č. 648.

věnného...paní Bohunce, manželce mé milé...“¹⁴⁰ Své zázemí údajně Bohunka našla v bratrských Ivančicích.¹⁴¹ V otázce náboženství synů Jana a Vojtěcha lze předpokládat, že jako dědici ohromného a nábožensky různorodého dominia kráčeli v otcových stopách. K tomu se přiklání také J. Válka.¹⁴² Pokud by sympatizovali s matčinou vírou, bylo by krajně riskantní své stanovisko veřejně demonstrovat. Jan se po nástupu Ferdinanda I. přidal k opozici, která novému císaři vytýkala především náboženský útlak, a své rozhořčení dokonce vyjádřil v dopise adresovaném přímo císaři. Janovy výčitky vůči náboženskému útlaku však zřejmě měly spíš pragmatický než vnitřně konfesní motiv.¹⁴³

Dědické záležitosti vyřešil Vilém pravděpodobně v souvislosti se sňatky obou synů již v roce 1507, uzavřenými téhož roku. Starší syn Jan se stal dědicem moravské části dominia: Pernštejna, Louky, Plumova, Prostějova, Tovačova, Helfštejna, Lipníku, Přerova a Hranice.¹⁴⁴ České statky připadly Vojtěchovi, konkrétně: Pardubice, Kunětická Hora, Litice, Brandýs, Lanškroun a Lanšperk, Rychnov a Potštejn.¹⁴⁵ Pro sebe si Vilém z Pernštejna ponechal Hlubokou, Třebíč a Sádek.¹⁴⁶ Po Vojtěchově smrti roku 1534 zdědil jeho majetek bratr Jan. Vzhledem k tomu, že bratrský sbor v Pardubicích fungoval i v době panování Vojtěcha a následně i Jana, který listinou z roku 1541 oznámil, že „...dáváme jim nadepsaným bratřím z Jednoty Bratrské, poddaným svým věrným milým, aby oni toho domu na předměstí Pardubském (...), jenž se jmenuje zbor aneb duom bratrský (...) ku potřebě náboženství

¹⁴⁰ Listinář pana Viléma z Pernštejna, AČ XVI, s. 550–551, č. 744.

¹⁴¹ A. CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ *Žena v jednotě*, s. 324–325.

¹⁴² Josef VÁLKA, *Politika a nadkonfesijní křesťanství Viléma z Pernštejna a Jana z Pernštejna*, in: *Pernštejnové v českých dějinách*, Pardubice 1995, s. 181.

¹⁴³ F. ŠEBEK, *Dějiny Pardubic*, s. 126.

¹⁴⁴ Listinář pana Viléma z Pernštejna z let 1304–1521, in: AČ XVII, ed. František Dvorský, Praha 1899, s. 74, č. 847.

¹⁴⁵ *Tamtéž*, s. 73–74.

¹⁴⁶ *Tamtéž*, s. 75.

svého (...) užívali,“¹⁴⁷ lze konstatovat, že ani jeden z bratrů nebyl jejich přímým odpůrcem.

¹⁴⁷ *Listiny pánů Jana a Vojtěcha z Pernštejna z let 1491–1548*, ed. František Dvorský, in: AČ XX, s. 451–452, č. 433.

Rodové a přátelské vazby

Vymezení okruhu přátel v aristokratickém světě (nejen) pozdního středověku je velmi problematické, neboť, na rozdíl od ostatních kategorií, to nebyl právně definovaný a vymezený vztah, což problematizuje jak dnešní chápání pojmu „přátelství na sklonku středověku.“ Přátelství ve středověku má dva výrazné charakteristické rysy – existenci příbuzenského vztahu (ať už pokrevního či nepokrevního) a pragmatický ráz.¹⁴⁸ Přítelem tudíž byl nejčastěji označován pokrevní i spřízněný příbuzný. Pokud byl středověký sňatek dvou aristokratů nástrojem spojování rodů, o čemž zase rozhodovaly praktické důvody jako je bohatství a moc, stával se také sňatek prostředkem utváření přátelských vztahů – jinak řečeno, přátelství ve středověku hluboce souviselo se sňatkovou politikou.¹⁴⁹

Existence přátelství založeného na citovém poutu se přitom nevylučuje.¹⁵⁰ Přátelství také mohlo mít formu tzv. patronátu, kdy patron poskytoval svému klientovi určitou podporu a ochranu výměnou za klientovu loajalitu a protislužbu. A i když nebyl takový vztah rovnocenný, je možné na něj nahlížet jako na přátelský. Obecně lze říct, že přátelství ve středověku byl kladný vztah mezi jedinci nebo rody a předpokládal vzájemnou pomoc a podporu.¹⁵¹ Dobré konexe byly tedy významným nástrojem seberealizace každého šlechtice. O to větší význam musely mít přátelské vztahy pro Johanku z Krajku, Martu z Boskovic a Johanku z Liblic coby podporovatelky zakázané konfese.

¹⁴⁸ Jan STEJSKAL, *Úvaha o přátelství*, in: *Jedinec a evropská společnost od středověku*, Olomouc 2014, s. 220. P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 642.

¹⁴⁹ J. MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích II.*, s. 129.

¹⁵⁰ J. STEJSKAL, *Úvaha o přátelství*, s. 218.

¹⁵¹ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 656–666.

Dochované listiny ukazují, že významným „přítelem“ Johanky Krajířové byl Šelmberkův politický souputník Vilém z Pernštejna, manžel Johanky z Liblic, v té době jeden z nejbohatších a nejmocnějších mužů českých zemích, který požíval u zadluženého krále výjimečného vlivu. Přestože se Johančin syn Adam ve své závěti z 20. února 1502 snažil rodový majetek pojistit proti jakémukoliv napadení ze strany příbuzenstva, došlo k němu poté, co Johanka roku 1502 zdědila po synově smrti moravskou část statků. Proti Adamově závěti vystoupila příbuzná Johanka z Cimburka a z Tovačova,¹⁵² která se zpochybněním Adamovy závěti snažila nabýt odkázaného majetku. Do sporu ovšem zasáhl sám král Vladislav, který ještě téhož roku písemně potvrdil platnost Adamovy závěti. Zda se tak stalo na základě Johančiny prosby ke králi, je pouhou hypotézou, nejpravděpodobněji měl ale podíl na králově rozhodnutí Vilém z Pernštejna, který roku 1503 od Johanky statky koupil (konkrétně Kojetín a Tovačov),¹⁵³ tudíž mohl mít eminentní zájem o to, aby statky zůstaly v držení vdovy po jeho dobrém příteli a politickém souputníkovi.¹⁵⁴

O přátelském vztahu Viléma z Pernštejna a Johanky Krajířové dále vypovídá spor mezi ovdovělou Johankou a Albrechtem z Kolovrat, jenž dokonce téměř vedl k ozbrojenému střetu.¹⁵⁵ Albrecht z Kolovrat, nejvyšší kancléř Království českého a horlivý odpůrce jednoty, se již roku 1503 přičinil o vydání mandátu proti jednotě bratrské a stejně tak se podílel na mandátu z roku 1507, který vydal

¹⁵² Příbuzenský vztah Johanky z Cimburka a Adama není přesně znám, snad se mohlo jednat o Adamovu tetu, sestřenicí či dokonce i pratetu, viz *Morava na prahu nové doby: sborník příspěvků z konference, konané 22–23. června 1994 u příležitosti 500. výročí úmrtí Ctibora Tovačovského z Cimburka*. Přerov, 1995, s. 83.

¹⁵³ *Listinář Pana Viléma z Pernštejna*, AČ XVII, s. 27–32, č. 793, s. 29–32, č. 794.

¹⁵⁴ H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 23–24.

¹⁵⁵ *Tamtéž*, s. 26.

jménem krále.¹⁵⁶ Svatojakubský mandát vydaný Vladislavem II. dne 10. srpna 1508, který byl též namířen proti sektám (především proti jednotě bratrské), se následně stal pro Albrechta vhodnou záminkou pro to, pokusit se získat Johančiny statky, neboť se mylně domníval, že ovdovělá Johanka nebude schopna majetek ubránit, jelikož nebude mít jako „pikartka“ zastání. V té době se totiž již vědělo o Johančiných sympatiích k jednotě, a proto na ni byla vznášena obvinění z pikartství. Mezi jinými i Albrechtem z Kolovrat, který „sbíral lidi služebné na Mělníce chtěje mocí Brandejs vzíti.“¹⁵⁷ Již od začátku však stáli na straně Johanky mnozí pánové – Vilém z Pernštejna, páni z Hradeckého, Litoměřického a Chrudimského kraje, na jejichž radu a za jejichž vojenské podpory Johanka zabezpečila Brandýs nad Labem, jenž se stal hlavním cílem Kolovratova úsilí. Albrecht, „*vida, že by nic nezjednal, musil tak nechati.*“¹⁵⁸

Tím však spor neskončil, protože po Albrechtově smrti roku 1510 se Johanka opět dostala do konfrontace, tentokrát s vdovou po Kolovratovi Markétou ze Smiřic. Tentokrát spor iniciovala Johanka, neboť Kolovratovi úředníci neoprávněně vybírali cla na jejím boleslavském panství. Markéta se však odmítala dostavit k zemskému soudu, kde se měl spor řešit, a zodpovídat se „kacířce“, která podle ní nemá právo soudit se. Johanka se tak musela dovolávat spravedlnosti u samotného krále, který do sporu zasáhl a postavil se opět za mladoboleslavskou paní. Přesto jeho podpora nebyla bez výhrad – král trval na Johančině právu hájit se, pokud se bude chovat v souladu se zemským právem, čímž evidentně narážel na Johančinu náklonnost k jednotě bratrské. Ve svém snažení však neuspěl, téhož roku, kdy se spor odehrál, vstoupila šlechtična do jednoty jako její plnohodnotná členka. Žaloba byla definitivně

¹⁵⁶ R. ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty*, s. 105.

¹⁵⁷ *Listinář pana Viléma z Pernštejna*, AČ XVII, s. 97, č. 876.

¹⁵⁸ *Tamtéž*, s. 97.

zrušena o dva roky později, a to na přímluvu králových přátel, na níž měl největší podíl Vilém z Pernštejna.¹⁵⁹

Dodejme, že kořeny přátelského vztahu mezi Vilémem a Johankou sahají až do doby prvního Johančina manželství – Vilém byl totiž od mládí velice blízkým přítelem Ctibora Tovačovského i Jana Tovačovského mladšího. Oba rody pojily jak příbuzenské vazby, tak ekonomické, hospodářské i politické zájmy.¹⁶⁰

Neprovdaná Marta z Boskovic našla u svých přátel a navíc pokrevních příbuzných své útočiště. Jejím novým domovem se stala Litomyšl spravovaná Kostky z Postupic, pány na Litomyšli, kam se uchýlila pravděpodobně roku 1482, tedy po smrti otce.¹⁶¹ V té době mohlo Martě být asi šestnáct let. Kostkové z Postupic měli Litomyšl v držení od roku 1432 a roku 1478 slíbil veliký příznivec církve bratrské Jan I. Kostka z Postupic, že na jeho panství bude s českými bratřími zacházeno s laskavostí. Ne vždy však byli bratří na Litomyšlsku utrakvistickými pány tolerováni – synové Václava Kostky z Postupic (právě on získal v roce 1432 Litomyšl) a zároveň starší bratři již zmíněného Jana I. Zdeněk a Albrecht byli horlivými stoupenci Jiřího z Poděbrad, který v zájmu svého mezinárodního postavení zaujímal k jednotě striktní postoj.¹⁶² Přitom právě v osobě Albrechta lze spatřovat potenciální motiv Martina příchodu na Litomyšl – jeho manželkou totiž byla Lidmila z Kravař, dcera Jiřího z Kravař a sestra Kunky, Martiny matky – tudíž je pravděpodobné, že Marta hledala po otcově smrti útočiště u své tety a nevlastního strýce.¹⁶³

¹⁵⁹ H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 26–27.

¹⁶⁰ P. VOREL, *Cimburkové a Pernštejnové (Majetkové a rodinné vztahy)*, in: *Morava na prahu nové doby*, s. 75–89.

¹⁶¹ Josef Theodor MÜLLER, *Dějiny Jednoty Bratrské*, Praha 1923, s. 222, srov. F. JELÍNEK, *Historie města II.*, s. 76.

¹⁶² Oldřich PAKOSTA, *Jednota bratrská v Litomyšli a Kostkové z Postupic*, Trs 9/17, Vysoké Mýto 2000, s. 8.

¹⁶³ Tomáš BALETKA, *Páni z Kravař: z Moravy až na konec světa*, Praha 2004, s. 287.

Tím ale rodové sejetí šlechtičen nekončí, neboť se zde příbuzensky nesetkávají pouze Marta z Boskovic a Johanka z Krajku, ale také Marta s Johankou z Liblic – matkou Albrechta Kostky z Postupic byla blíže neznámá Eliška z Liblic. Specifikovat příbuzenství Johanky z Liblic a Albrechtovy matky se již nejspíš nepodaří, neboť prameny jsou k Elišce z Liblic ještě skoupější než k Johance.¹⁶⁴

Nejpříznivějšího postavení se bratřím na Litomyšli dostalo za správy Janova syna Bohuše II. Kostky z Postupic, nejvyššího mincmistra Království českého a „*horlivého zastánce jednoty*“¹⁶⁵, který se panství ujal po roce 1486, kdy jeho otec zemřel.¹⁶⁶ Ten totiž od roku 1490 nechal město rozšířit o další část, která se nazývala „Nové“ nebo také „Horní město.“ A i když se v Litomyšli setkávaly všechny tři konfese, byla tato část města z veliké většiny bratrská. Rovněž zde nechal zbudovat bratrský špitál a k němu přináležející hřbitov, dále školu, a co je nejdůležitější, založil zde roku 1503 také bratrskou tiskárnu, kde se následně tiskly spisy bratrských učenců, např. Lukáše Pražského a Jana Černého, čímž se z Litomyšle stalo, vedle Mladé Boleslavi, významné centrum Jednoty a vzdělanosti.¹⁶⁷ Nové město se dokonce dočkalo i finanční pomoci od samotného krále Vladislava.¹⁶⁸ V té době působil v Litomyšli Vavřinec Krasonický, vedle osobnosti Lukáše Pražského čelní představitel českých bratří a od roku 1495 duchovní správce tamního sboru.¹⁶⁹ Vzhledem k tomu, že jeho působnost v Litomyšli časově koresponduje s pobytem Marty, je zřejmé, že mezi nimi došlo k navázání osobního kontaktu.

¹⁶⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady I.*, s. 27.

¹⁶⁵ J. BIDLO, *Akty II.*, s. 136.

¹⁶⁶ Z. NEJEDLÝ, *Tisíc let města*, s. 34–42, O. Pakosta, *Jednota bratrská v Litomyšli*, s. 8, A. SEDLÁČEK, *Hrady I.*, s. 8.

¹⁶⁷ F. JELÍNEK, *Historie města II.*, s. 63–72.

¹⁶⁸ Ondřej PAKOSTA, *Jednota bratrská v Litomyšli*, Trs 9(17), 2000, s. 8.

¹⁶⁹ Noemi REJCHRTOVÁ, *Několik slov o „českobratrství“ ve vztahu k Litomyšli*, in: *Litomyšl: Duchovní tvář českého města*, s. 73.

Po Bohušově smrti roku 1505 přešla Litomyšl do područí jeho syna Jana II.¹⁷⁰ Stejně jako otec i děd, tak i Jan byl věrným přívržencem jednoty. Roku 1509 dostala Marta od Zdenka II. Kostky z Postupic městský dům pod Novým městem, jenž se následně stal místem schůzek litomyšlských bratří. Mimo jiné zde vedli disputace Vavřinec Krasonický s nepřítelem jednoty, mocným kališnickým šlechticem Mikulášem Trčkou z Lípy. I přes jeho nesnášenlivé postoje k jednotě bratrské se nechal léčit na Mladé Boleslavi, v samotném centru této církve, kde také údajně roku 1516 zemřel.¹⁷¹ Dům byl součástí jedné řady domů, které patřily právě bratřím. Také sousední dům byl údajně darem Kostků z Postupic jiné urozené paní, Anně ze Šárova, která snad stála u samotného zrodu bratří na Litomyšli (pravděpodobně již před rokem 1475), ta však svůj dar postoupila bratrskému sboru.¹⁷²

Datum úmrtí Marty z Boskovic je dosud neznámé, s největší pravděpodobností však zemřela v Litomyšli. Podle Jelínka¹⁷³ žila Marta na Litomyšli až do roku 1514. Zda však měla podíl na zmíněné výstavbě Nového města, tamního špitálu, školy či tiskárny, zůstává nejasné. Zajisté však svou přítomností v Litomyšli ovlivnila tamní duchovní život. U svých příbuzných, pánů z Postupic, Marta našla nejen zázemí příznivé pro své konfesní přesvědčení, ale také mocnou ochranu a záštitu, kterou šlechtičny obvykle nacházely u svých manželů.

Litomyšl se stala přechodným útočištěm i pro Johanku z Liblic, kterou sužovaly četné nemoci a neduhy. Proto s manželem vyhledala roku 1493 pomoc u bratrského lékaře Jana Černého, staršího sourozence Lukáše Pražského,¹⁷⁴ který působil v Litomyšli

¹⁷⁰ O. PAKOSTA, *Jednota bratrská v Litomyšli*, s. 8.

¹⁷¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady XII.*, s. 38.

¹⁷² A. CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, *Žena v Jednotě*, s. 268–271.

¹⁷³ F. JELÍNEK, *Historie města II.*, s. 148.

¹⁷⁴ R. ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty*, s. 59.

pod záštitou pánů z Postupic. A. Císařová-Kolářová se domnívá, že setkání manželského páru s léčitелеm Janem Černým položilo základy Johančiny víry v učení bratrské, ke které pravděpodobně přilnula v těžkých chvílích nemoci. Bratrský lékař se dokonce stal jakýmsi Johančíným duchovním rádcem, čemuž nasvědčuje i okolnost jejich seznámení. Dokonce sám Vilém z Pernštejna vyhledal na sklonku života Černého péči, do níž se svěřil v Prostějově.¹⁷⁵ U pánů Bohuše II. Kostky z Postupic a Viléma z Pernštejna lze sledovat blízké přátelství, neboť to byl právě Vilém, kdo se stal po smrti Bohuše II. poručníkem jeho nezletilých potomků a Bohušovy dcery Anna a Markéta se roku 1507 staly manželkami Vilémových a Janiných synů Jana a Vojtěcha, čímž došlo k navázání úzkého příbuzenství mezi oběma rody.¹⁷⁶

Přátelské vazby všech tří šlechtičen tedy byly úzce provázány a nezřídka měly i příbuzenský základ. Nabízí se proto otázka, zda došlo k navázání přátelského vztahu i mezi sledovanými šlechtičkami, či zda se alespoň osobně poznaly. Velice pravděpodobně došlo k osobnímu seznámení Marty z Boskovic a Johanky z Liblic – vždyť uzavřením sňatků Johančíných synů s dcerami Bohuše II. vzniklo mezi rody úzké příbuzenství. Johanka se navíc léčila v Litomyšli v době Martina pobytu, a tak představa, že by se dvě shodně smýšlející šlechtičny sdílející jedno město osobně nesetkaly, značně nepravděpodobná. Patrně došlo i k setkání Johanky Krajířové s Johankou z Liblic, a to vzhledem k přátelství Viléma z Pernštejna a Jana Tovačovského (ale i Jana ze Šelmberka), protože jak již bylo zmíněno, oba šlechtici se dobře znali již od dětství. Příímý příbuzenský vztah zřejmě existoval mezi Johankou z Krajku a Martou z Boskovic (viz kapitola „Rodina“), tudíž můžeme předpokládat i jejich osobní vztah. Vzhledem k rodinným

¹⁷⁵ A. CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, *Žena v Jednotě*, s. 284–285.

¹⁷⁶ F. JELÍNEK, *Historie města II*, s. 71–72.

i přátelským vztahům šlechticů i jejich konfesnímu cítění tak je téměř jisté, že se všechny tři šlechtičny znaly osobně.

Přestože byla konfesní cítění Johanky z Krajku, Marty z Boskovic a Johanky z Liblic chráněna a zaštiťována jmény předních šlechtických mocnářů (ač už v podobě manželů či přátel), potýkaly se šlechtičny s četnými nařčeními, rozhořčenými projevy a jedovatými výroky ze stran mnoha pánů. Již zmíněný Albrecht z Kolovrat se pokusil využít Johančina nežádoucího náboženského smýšlení k získání jejího majetku. Dokonce ještě po sto letech narážela Johanka Krajířová na nepřátelské reakce – katolický učenec a spisovatel Václav Rosa (*1620) vyjádřil hluboké rozhořčení velmi emotivně ve svých *Pamětech*, kde mimo jiné píše i o pronásledování bratří v prvních letech 16. století: „*A když tak léta prázdní byli (bratří), baba ta boleslavská poslal, aby kteří by kde koli nalezeni byli po Moravě k ní přišli pikarté, a na jejím panství učili...O babo, babo, nehodná ty babo! nenáležit dobré o tobě slovo...Baba v Čechách rozmohla pikarty, a tudy posilu měly i jiné sekty, a rauhání proti Bohu...*“¹⁷⁷

K Martě z Boskovic zaujal podobný postoj Bohuslav Hasištejnský. Pohoršilo jej především Martino psaní králi. V soukromé korespondenci s přítelem Janem z Pibry z dubna roku 1508 Hasištejnský píše, že „*Ačkoli apoštol prikazuje ženám, aby v kostele mlčely,*¹⁷⁸ *tato žena se opovažuje napsat králi i chránit pod svou ochranou bezbožníky.*“¹⁷⁹ S mizogynskými odkazy na biblické, mytické či historické osobnosti ženského pohlaví dále vyjadřuje

¹⁷⁷ *Zápisky Václava Rosy*, ed. František MENČÍK, Vídeň 1879, s. 36.

¹⁷⁸ Zde se Hasištejnský zřejmě odkazuje na výro sv. Pavla „*Žena, ať v církvi mlčí!*“ viz *Bible svatá aneb všechna svatá písma starého i nového zákona*, podle posledního vydání Kralického z roku 1613, Česká biblická společnost 1991, Nový zákon, První epištola S. Pavla k Korintským, kapitola 14, 34, s. 180. Plné znění: „*Ženy vaše v shromážděních ať mlčí, nebo nedopouští se jim mluvit, ale aby poddány byly, jakž i zákon praví.*“

¹⁷⁹ *Království dvojího lidu v soudobé korespondenci*, Petr Čornej – Martin Svatoš – Alena Šimečková (edd.), Praha 1989, s. 253–254.

názor, že „*Tyto ženy následovala naše Marta, třebaže bylo by lépe, aby měla plno práce s obsluhováním a hleděla si kužele a vlny, než aby s jistou mužskou nestydatostí projevovала zuřivost vůči katolické víře.*“¹⁸⁰ Hasištejnského evidentně nepohoršuje pouze skutečnost, že Marta drží ochrannou ruku nad kacíři, ale také troufalost „hloupé“ ženy vměšovat se do politických záležitostí.

Ani Johanka z Liblic se nevyhnula jisté konfrontaci ze strany manželova přítele Jana Filipce, jehož cílem se sice nestala přímo ona sama, ale lékař Jan Černý. Jan Filipec (1431–1509) byl velice činným a vlivným politikem a diplomatem, svou kariéru započal jako písař Jana Tovačovského staršího a následně i jeho synů Jana a Ctibora. Poté se stal kancléřem krále Matyáše a pravděpodobně během působení na jeho dvoře se seznámil s Vilémem Pernštejnem.¹⁸¹ Mezi Vilémem a Filipcem vzniklo pevné přátelské pouto, o čemž vypovídá dopis Filipce Vilémovi, ve kterém se Filipec snaží Pernštejna varovat před rozhodnutím nechat léčit Johanku z Liblic u Jana Černého. Dopis totiž začíná slovy: „*Muoj najmilejšie pane kmotře,*...“¹⁸² Filipec, ač se řadil mezi umírněné katolíky ochotné tolerovat utrakvisty, byl velikým odpůrcem jednoty bratrské a zpráva o tom, že se Vilémova choť bude léčit u bratrského léčitele, ho evidentně velmi rozhořčila – již během Janina léčebného pobytu v Litomyšli se Jan Filipec snažil ve zmíněném dopise varovat Viléma „*...žeť jest věc velmi nebezpečná, dáti se na lékařství rozličná, kteráž pocházejí od lidí neumělých,*“¹⁸³ čímž měl na mysli léčitele Jana Černého. Z těchto slov číší evidentní pochyby o Černého léčitelských dovednostech, což však není Filipcova jediná obava: „*...náramně sem nerad slyšel, že v Lithomyšli jest...aby tělo chtíc zhojiti, snad duše neumorila.*“

¹⁸⁰ *Království dvojího lidu v soudobé korespondenci*, s. 253–254.

¹⁸¹ J. MACEK, *Víra a zbožnost*, s. 163–170.

¹⁸² *Dopisy pana Viléma z Pernštejna*, AČ XVI, s. 14–15, č. 29.

¹⁸³ *Tamtéž*, s. 14–15.

Nebo poněvadž se od jedne prašivej ovce všecko stádo muože nakaziti.“¹⁸⁴ Své stanovisko vyjadřuje Filipec velmi opatrně, avšak jasně – obává se toho, že Johanka pod vlivem bratrského léčitele přilne k učení jednoty bratrské, čímž může „*nakaziti*“ i svého manžela. Označit Filipcův vztah k Johance za nepřátelský by nejspíš nebylo pravdě blízké, minimálně navenek to nemohl Filipec vyjadřovat – vždyť Johanka byla manželkou jeho blízkého přítele a zároveň nesmírně mocné osobnosti. Jak již ale bylo zmíněno, Filipcovy obavy se naplnily.

Nežádoucí konfese šlechtičen tudíž byla pro mnohé šlechtice záminkou či motivem, proč na šlechtičny zaútočit – ať už jen v rovině slovní či vojenské. Vysoce postavenému Albrechtu z Kolovrat posloužilo „nezákonné“ smýšlení Johanky z Krajku jako záminka pro pokus se obohatit. Naproti tomu Hasištejnského nepřímý, soukromě deklarovaný útok na Martinu osobu se odehrál pouze v rovině společenské konvence, neboť věhlasný učenec zde neřeší Martino právo na svou víru, ale spíše drzost ženy zasahovat do politického dění. Zcela odlišně se zachoval Jan Filipec, který spíše než k Johance z Liblic choval nenávist vůči jednotě bratrské jako takové, neboť se ani žádného útoku na Johančinu osobnost nedopustil, ale vyjádřil pouze svou obavu o její duši i duši Vilémovu, což indikuje, že Filipce k jeho skutku nevedl ani politický, ani společenský motiv, ani vidina osobního profitu z nepříznivosti Johančiných sympatií k jednotě bratrské, ale jeho osobní přesvědčení.

¹⁸⁴ *Tamtéž*, s. 14–15.

Panovník

„Králi pánu svému dědičnému, i sic pánu, u kohož jsi, tomu buď věren, a svěřené věci tobě od něho nepronášej, nebo zle učiněno a zrada jest, kdož svěřené věci pronese. A raději od něho křivdu trp, než by ty co nešlechtně nad ním proti své cti a povinnosti učinil... a jemu všelijaké lehkosti a hanby a škody činiti se varuj skutkem, ani řečí svou.“¹⁸⁵

O pravdivosti těchto slov pronesených samotným Hasištejnským k synovi snad nemůže být pochyb – jak již bylo řečeno, přátelské vztahy byly příslibem vzájemné pomoci, podpory a ochrany¹⁸⁶ a přízeň panovníka, nejvyšší autority v zemi, byla snad tím nejvýhodnějším přátelským vztahem, jaký bylo možné získat.¹⁸⁷ Zkrátka, jak praví Hasištejnský, není radno si svého pána být jen slůvkem zneprátelit. I když byl král Vladislav vyznání katolického, k utrakvistům se stavěl velmi snášenlivě. Jejich vyznání jim neupíral a respektoval je – povahou mírumilovný král vždy volil cesty smíru před násilným jednostranným odsouzením. Jeho cílem při nejrůznějších kontroverzích proto nebylo přinutit, ale „přesvědčit.“ Stejný postup zvolil i v případě „pikartů“, které však z duše nenáviděl, neboť ti jako radikálové nepatřili do jím uznávané koncepce dvojího lidu. Proto byly proti radikálům namířeny četné represe (především po roce 1490), jejichž primárním cílem však nebyla fyzická likvidace stoupenců radikální reformace, ale jejich konverze (ať už ke katolické nebo ke kališnické straně).¹⁸⁸ Novou vlnu represí proti „pikartům“ zahájil Vladislav v prvních letech 16. století po sňatku s nekompromisní katoličkou Annou

¹⁸⁵ *Hasištejnského naučení*, s. 13.

¹⁸⁶ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 656.

¹⁸⁷ J. MACEK, *Jagellonský věk I.*, s. 180.

¹⁸⁸ *Tamtéž* 180–190.

z Foix-Candale. J. Macek se sice domnívá, že „... *připisovat jí však na vrub náboženský fanatismus je počínání nezduvodněné,*“ *neboť Nemáme totiž jediný vážný doklad o tom, že by Anna ponoukala manžela k pronásledování pikartů,*“¹⁸⁹ nicméně určitý podíl milované manželky na Vladislavově rozhodnutí je více než přípustný.

Významnou roli za této situace sehráli pánové Vilém z Pernštejna a Jan ze Šelmberka, kteří se snažili roku 1503 krále přesvědčit, aby alespoň zmírnil postupy proti bratřím, což ale král odmítal. Prestižní postavení obou pánů alespoň poskytlo jejich poddaným elementární záruku bezpečí.¹⁹⁰ V červenci 1503 vydal král žádost, ve které se domáhá uzavření bratrských sborů a přistoupení členů jednoty k utrakvismu, nebo ke katolictví. Bratři se však odmítli vzdát své víry, sám Lukáš reagoval na královo nařízení sepsáním *Apologie*,¹⁹¹ jež byla obranou učení jednoty bratrské. Jednání v Praze dne 30. ledna 1504, kdy se měl vynést rozsudek nad jednotou bratrskou, bylo jen formalitou, neboť se katolické stavy i stavy podobojí již 30. září toho roku usnesly, že učení jednoty je hereze. Tím začalo pronásledování členů jednoty, které skončilo v několika případech i jejich upálením.¹⁹²

Další přitížení pocítla jednota bratrská s rokem 1506, kdy se do popředí politické scény dostal Augustin Kassebrot, řečený Olomoucký. Kanovník brněnský a následně probošt olomoucký se již roku 1496 stal členem královské kanceláře v Budíně. Zde si získal takovou přízeň krále, že roku 1506 získal vlivný úřad královského sekretáře. Veliký odpůrce jednoty posléze začal vyvíjet

¹⁸⁹ J. MACEK, *Tři ženy krále Vladislava*, Praha 1991, s. 174–175.

¹⁹⁰ H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 22.

¹⁹¹ A. MOLNÁR, *Slovem obnovená*, s. 136–137. V ní krále poučil o tom, že se bratři řídí Písmem svatým a prvotní církví, opírající se o apoštolské učení. Napsal zde také, že tato víra je v dané době důležitá a pronásledovat ji by ohrozilo České království.

¹⁹² A. MOLNÁR, *Boleslavští bratři*, s. 58–59.

cílenou protireformační aktivitu. Skrze četnou korespondenci dokonce vedl rozsáhlé polemiky se samotným Janem Černým.¹⁹³ Roku 1507 navíc odstoupil pro stáří z funkce nejvyššího komorníka Jan ze Šelmberka. Přestože jeho nástupcem v úřadu byl umírněný Jan ze Šternberka, pohybovala se v králově okruhu spousta mocných šlechticů zaujímajících nesnášenlivý postoj k českým bratrům, mezi nimi i Albrecht z Kolovrat. Členové a sympatizanti jednoty bratrské byli opět poháněni do Prahy, kde mělo 27. prosince 1507 dojít k jejich „napravení,“ což prakticky znamenalo likvidaci netolerované církve.¹⁹⁴

Tento postup vzbudil mezi českým i moravským panstvem vlnu nevole a snad nejostřejší protest vzešel z pera anonymního šlechtice, jehož autorství je však připisováno právě Vilémovi z Pernštejna.¹⁹⁵ Jedná se o dopis nazvaný „*Nejmenovaný pán Český králi Vladislawovi: ostrá odpověď, že pod přikrytím pokut na Bratří české jedná se proti právům a svobodám pánův českých.*“¹⁹⁶ Dopis pochází z 25. listopadu 1507 a napsán byl v Novém Městě. Tento fakt však domněnku o Pernštejnově autorství ani nevyvrací, ani nepotvrzuje – i když byly v roce 1509 Pernštejnovým sídlem Pardubice, tudíž většina jeho písemností po roce 1500 pochází právě z Pardubic, je možné, že Vilém dopis napsal v Novém Městě,¹⁹⁷ neboť toto panství koupil roku 1496 od Jindřicha z Lipé. Také způsob, jakým byl dopis napsaný, napovídá, že jeho autorem byl šlechtic, který se s králem velice dobře znal a v zemi disponoval nevídanou mocí a autoritou – dopis totiž není pouhou přímluvou za české bratry, ale je přímo výtkou králi za postup vůči jednotě

¹⁹³ J. MACEK, *Víra a zbožnost*, s. 183–184

¹⁹⁴ H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 25.

¹⁹⁵ Tak se domnívá Tomek a Palacký viz *Dopisy pana Viléma z Pernštejna*, AČ XVI, s. 35, č. 68.

¹⁹⁶ *Akta veřejná i sněmovní v Čechách 1507*, AČ VI, s. 354, č. 74.

¹⁹⁷ Patrně se jedná o Nové město na Moravě – Nové město nad Metují bylo založeno až roku 1501 pánem Černickým a Nové město nad Cidlinou patřilo Pernštejnům až od roku 1521. Viz P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 99, 144.

bratrské. Autor dopisu zde sebevědomě odsuzuje pronásledování bratří a vyjadřuje rozhořčení nad tím, že „...se vysoce našich svobod v tom dotýče, ježto všickni předkové VMti ciesařové a králové Čeští ráčili sú při tom a při nich ty stavy zachovati, a tam přísného psanie a pod takovými na nás pokutami vkládání nikdá neráčili ste nám činiti toho jako nyní“.¹⁹⁸ Zda měla vliv na napsání dopisu také Pernštejnova manželka Johanka z Liblic, je těžké posoudit.

Protesty tehdy zazněly také z Litomyšle a to přímo od Marty z Boskovic, která napsala roku 1507 dopis adresovaný přímo králi, ve kterém žádala o shovívavost k jednotě bratrské. Tím Marta otevřeně vyjádřila podporu českých bratří a s přihlédnutím k tomu, že aktivní veřejné projevy náboženské oddanosti (tím spíše oddanosti k zakázané církvi) nebo politického smýšlení byly u žen společensky nepřipustné, prokázala Marta tímto dopisem nesmírnou odvahu.¹⁹⁹

Podle J. Bránského²⁰⁰ je zájem o veřejné otázky typickým rysem české vzdělané ženy, nad čímž se již od husitské revoluce pozastavovali mnozí zahraniční pozorovatelé. Skutečně, husitská revoluce přinesla pro ženy velikou změnu v otázce postavení – snad poprvé umožnila ženám veřejnou náboženskou aktivitu.²⁰¹ S usazením dvojvěří v českých zemích se však situace vrací o krok zpět – veřejné projevy náboženské oddanosti žen už nebyly žádány. Žena měla být zbožná, ale její projevy se měly uzavřít do rodinného kruhu.²⁰²

Existují i další případy angažujících se žen, jen málokteré však dosáhly takové velikosti a vážnosti jako Marta a její psaní králi.

¹⁹⁸ *Akta veřejná i sněmovní v Čechách 1507*, AČ VI., s. 354–355, č. 74.

¹⁹⁹ Milena LENDEROVÁ, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, s. 24–33.

²⁰⁰ J. BRÁNSKÝ, *Čtyři z Boskovic*, s. 45–46.

²⁰¹ R. BEDNAŘÍKOVÁ-TURNWALDOVÁ, *Česká žena v dějinách národa*, Praha 1940, s. 102.

²⁰² M. LENDEROVÁ, *Žena v českých dějinách*, s. 24–33.

Marta mohla jistě zvolit méně rizikovou a jednodušší cestu k obraně své hájené konfese – obrátit se s žádostí na prostředníka – např. na Viléma s Pernštejna, Jana ze Šelmberka nebo Bohuše Kostku z Postupic. Marta však vystoupila před králem zcela sama za sebe. Bránský se domnívá, že tak Marta učinila, neboť si to mohla dovolit. Argumentuje tím, že Marta byla sestrou Ladislava z Boskovic, ke kterému měl král Vladislav blízký vztah, a navíc byla příbuznou Kostků z Postupic, kteří nad ní drželi ochrannou ruku. V poslední řadě je tu údajné osobní setkání Marty s králem při jeho návštěvě Litomyšle, což prý bylo také motivem k sepsání dopisu.²⁰³

K dopisu Marty z Boskovic byly dále přiloženy další dvě obhajoby, a to přímo od bratrského sboru.²⁰⁴ Král dopis nenechal bez pozornosti, což vypovídá o Martině prestižním postavení, a v prosinci téhož roku Martě odpověděl. Král v dopise dává jasně na srozuměnou, že od represí neustoupí, neboť „...*to, co činíme, z milostí se děje více než z přísnosti,*“ a také upozorňuje na to, že jeho postup je ještě mírný, protože před potrestáním „pikartů“ ... *ještě vždy lítost nad nimi majíce, jim tuto cestu dali jsme a dáváme, aby neb k té straně, která pod jednu spuůsobú, neb k té, která pod obojí tělo a krev pána Krista přijímají, přistaupili.*“²⁰⁵ I když je autorství Martina dopisu králi prokázaným faktem, diskutabilní zůstává otázka, zda Martě s napsáním dopisů nepomohl někdo z bratrských učenců – Císařová-Kolářová připouští možnost, že se na dopise podílel Vavřinec Krasnický nebo bratr Lukáš.²⁰⁶

Represe proti bratřím vyvrcholily roku 1508 vydáním již zmíněného svatojakubského mandátu, v němž král nařídil „...*aby všickni sborové a schodové pikhartští, zjevní i tajní, zastaveni byli,*

²⁰³ J. BRÁNSKÝ, *Čtyři z Boskovic*, s. 45–46.

²⁰⁴ *Tamtéž*, s. 40–41.

²⁰⁵ *Akta veřejná i sněmovní v Čechách 1507*, AČ VI, s. 356, č. 75.

²⁰⁶ A. CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, *Žena v Jednotě*, s. 266.

(...) *všecka učení a psaní jejich bludův mají zastavena býti (...) knihy jejich všechny spáleny, (...) všickni jejich učitelé a správce, ktož jim káží a ty bludy vedú a učí, ti také postaveni býti mají k nápravě před kněžstvem obojí strany.*²⁰⁷ Ještě rok po vydání mandátu se na Johančina manžela Viléma z Pernštejna obrátil s prosbou o přímluvu u krále bratrský kněz Tůma Přeloučský. Ve svém dopise žádá Viléma z Pernštejna: „*A já VMti podle svého hloupého rozumu, však přímého, chtěl bych tímto psaním napomoci. (...) A protož umínil sem napsati, kterak byste o nás králi JMti mohli promluvíti a JMti zuřivost k nám ukrotiti.*“²⁰⁸ Píše podle svého „*hloupého rozumu*“ Vilémovi z Pernštejna, stejně jako o dva roky dříve psala Marta králi. A stejný výsledek měl Přeloučského dopis.

Smrt Vladislava II. v březnu roku 1516 znamenala pro jednotu novou naději na lepší postavení jejich církve, přesto však byla vystavována vnějším útokům. K jistému uvolnění došlo až při oslabení královské moci za vlády nezletilého Ludvíka Jagellonského.²⁰⁹

²⁰⁷ *Svatojakubský mandát*, in: A. MOLNÁR, *Slovem obnovená*, s. 139–140.

²⁰⁸ *Dopisy pana Vilém z Pernštejna*, AČ XVI, s. 36–41, č. 72.

²⁰⁹ A. MOLNÁR, *Boleslavští Bratři*, s. 77.

Služebnictvo a poddaní

„Bud' milostivý svým poddaným, chcešli aby Pán Bůh milostiv byl tobě, ne neodpustíšli ty jim jich viny, také tobě Pán Bůh tvých vin neodpustí. Slyš rád každého též chudého a bohatého v jeho potřebě a jemu k spravedlnosti dopomoz... Nakládej pěkně s lidmi poddanými a nečiň jim křivdy, ať tě raději chválí, než by tě před jinými hyzdili a tudy tě jim ostudili, že někdo, maje úmysl se za tě stěhovati, to o tobě slyše, i nechalby.“²¹⁰

Tak zní zlomek rady Bohuslava Hasištejnského synovi, jenž se týká otázky poddaných a služebnictva. I když se první část Hasištejnského rady ohledně poddaných může jevit jako pouhý teoretický odkaz na křesťanské zásady a desatero, část druhá je nesporně velice praktickým návodem pro každého šlechtice – ten měl totiž být ochráncem svých poddaných.²¹¹ Na sklonku středověku závisel pohyb poddaných pouze na dobré vůli pána – podmínky poddaných se tudíž lišily doslova od panství k panství.²¹² Obecně lze však charakterizovat dobu českého pozdního středověku jako poddaným nakloněnou – poddaní zpravidla měli dostatek půdy, zajištěna mnohá práva, poměrně svobodný pohyb a poměrně malé robotní povinnosti.²¹³ A bylo v zájmu šlechticů, aby se jejich poddaní měli dobře, jak ostatně potvrzuje sám Hasištejnský.²¹⁴ Z praktického hlediska byli nejlepšími poddanými právě přívrženci Jednoty bratrské, kteří vynikali svou pracovitostí a pokorou, což byl pravděpodobně častý důvod, proč byli na panství tolerováni.²¹⁵ Pro

²¹⁰ *Hasištejnského naučení*, s. 21–22.

²¹¹ J. MACEK, *Jagellonský věk IV.*, s. 132–133.

²¹² *Tamtéž*, s. 118–119.

²¹³ Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1437–1526*, díl II., Praha 2000, s. 290–291.

²¹⁴ J. MACEK, *Jagellonský věk IV.*, s. 146.

²¹⁵ R. ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty*, s. 101.

šlechtičny byl navíc k poddaným vztah snadno přístupnou cestou k osobní realizaci – a to buď přímo (v případě Johany Krajířové), nebo nepřímo (v případě Marty z Boskovic a Johany z Liblic).

Je zřejmé, že se Johanka z Krajku podílela na správě panství začala podíle až po smrti Jana Tovačovského z Cimburka – v listinách, jež se dotýkají správy měst a práv poddaných, se její jméno poprvé objevuje společně se jménem Adama Tovačovského (na což bylo ostatně již v této práci poukázáno). Již Adamovy listiny mají tendence podpořit rozkvět jednoty bratrské na boleslavském panství. Tak v roce 1496 darovali Johanka z Krajku a její syn bratřím bývalý minoritský klášter v Mladé Boleslavi, jež přenechali jednotě jako její sborovou budovu, jejíž součástí byla také škola, alumnát a tiskárna, tak jako v Litomyšli.²¹⁶ Mladá Boleslav se tak stala zároveň s Litomyšlí hlavním centrem jednoty bratrské.²¹⁷ Díky tiskárnám navíc obě města plnila důležitou funkci ve vzdělanosti.

Ani v druhém manželství se Johanka nevzdala své angažovanosti – její jméno na listinách udělujících nejrůznější privilegia běžně stálo hned vedle manželova. Tento fakt svědčí o jisté rovnosti manželů v rámci jejich svazku a jisté Johančině autonomii, což bylo v aristokratickém manželství velice vzácné, ženy rozhodně nezasahovaly do „mužských“ záležitostí. V době manželství Johanky s Janem z Šelmberka se panství díky řadě udělených privilegií ocitlo ve velmi dobré hospodářské kondici.²¹⁸ Nic se nezměnilo ani po smrti Šelmberka, kdy ani jako vdova Johanka nepřestala pečovat o blaho poddaných. Ať už řadou udělených

²¹⁶ František BAREŠ, *Paměti města Mladé Boleslavi I*, Mladá Boleslav 1921, s. 197. Bratři toto místo nazvali Karmel podle biblické hory nacházející se v Izraeli, viz A. CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, *Žena v Jednotě*, s. 275.

²¹⁷ A. CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, *Žena v Jednotě*, s. 275.

²¹⁸ H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 24–25.

privilegií, donacemi či stavební činností ovlivnila podstatně rozkvět jednoty bratrské v mladoboleslavském panství.

Roku 1512 se Johanka rozhodla pro duchovní život plně v souladu s pravidly bratrské církve, což pro šlechtičnu znamenalo vzdát se svého majetku. Ten svěřila bratru Konrádovi. Ale ani po tomto pro Johanku zásadním kroku neklesl její zájem o poddané na Mladoboleslavsku – zároveň s panstvím obdržel od své sestry nový pán Mladoboleslavska správcovské pokyny zahrnující především sociální požadavky, jež bratři požadovali na novém pánovi (předně se jednalo o milosrdenství a úpravu podmínek života pro sociálně nízko postavené). Svou správcovskou angažovaností se stala Johanka jedinečným případem šlechtičny, která své představy realizovala přímo a pod svým jménem – to již v době manželského svazku.²¹⁹

I když k vzestupu jednoty bratrské nepochybně a nemálo přispěly také Marta z Boskovic a Johanka z Liblic, zůstala jejich angažovanost skryta za jmény manžela (v případě Johanky z Liblic) či příbuzných a přátel (v případě Marty). Byla to právě Johanka z Liblic a Vilém z Pernštejna, kteří stáli u samého zrodu bratrského sboru v Pardubicích. Ten se datuje do roku 1507 (který byl paradoxně pro existenci jednoty kritickým), kdy Vilém nechal budovu sboru vystavit a následně ji věnoval jednotě bratrské. Sakař ve své publikaci píše, že v Pardubicích „... žila do r. 1515 Johanka z Liblic, manželka pana Viléma a mocná dobrodějka Bratří,“²²⁰ čímž jednoznačně vyjádřil Johančin vliv na založení sboru. Stejně tak připisuje šlechtičně zásluhy na založení „*útlku pod vlastní střechou*,“²²¹ taktéž věnovaném roku 1522 jednotě bratrské. Pokud tomu tak skutečně bylo, mohlo se jednat o jakési vzdání pocty zemřelému manželce. Stejně zásluhy na rozkvětu jednoty na

²¹⁹ H. MILOTINSKÁ, *Nekonvenční ženy*, s. 30–32.

²²⁰ J. SAKAŘ, *Dějiny Pardubic III*, s. 97.

²²¹ *Tamtéž*, s. 98.

pardubickém panství připisuje Johance A. Císařová-Kolářová, která píše, že „ *Paní Johanka působila svým vlivem na manžela, že trpěl Bratry na svých panstvích, kde měli v Pardubicích sbor již r. 1507.*“²²² Tato informace bohužel postrádá odkaz na pramen. Na rozdíl od Litomyšle a Mladé Boleslavi však město nedisponovalo vlastní tiskárnou, bratrskou školou či špitálem, přesto se pardubické panství právem zařadilo mezi tři důležitá bratrská centra v Českém království.

Stejně tak je nepochybným faktem, že v době Martina pobytu v Litomyšli se z města stalo přední bratrské centrum s vlastním špitálem, školou a tiskárnou. Skutečný Martin podíl však zůstane vždy diskutabilní. Vše se totiž dělo pod záštitou, Bohuše II. Kostky z Postupic, pána Litomyšle. Marta jako neprovdaná šlechtična nedisponovala vlastním panstvím a v Litomyšli, kde se rozhodla žít, byla pouhým vlivným hostem.

²²² A. Císařová-Kolářová, *Žena v Jednotě*, s. 284.

Závěr

Tato práce vykreslila tři podobné a přece rozdílné životní cesty urozených šlechtičen v nesnadném politicko-náboženském ovzduší jagellonské doby. Všechny tři urozené ženy sdílely sympatie k ostrakizované jednotě bratrské a všechny si zvolily za životní cíl její podporu. V práci bylo vytyčeno pět hlavních kategorií, v rámci kterých šlechtičny naplňovaly své ambice. Přestože jejich možnosti byly značně omezené, našla si každá z nich svoji cestu k dosažení vytčeného cíle. Práce se snažila vysvětlit, jaké byly strategie podpory, kterou šlechtičny jednotě bratrské poskytovaly, zda se jednalo o strategie zcela odlišné, nebo je zde možné sledovat nějaké společné aspekty.

Celá práce byla koncipována na základě společenských kategorií určených Bohuslavem Hasištejnským.²²³ Analýzou první kategorie, jež představuje vztah k Bohu, práce usilovala o to, odhalit niterný svět těchto šlechtičen. Johanka z Krajku a Marta z Boskovic zanechaly písemné památky svědčící o jejich vnitřním náboženském přesvědčení, od Johanky z Liblic se „vyznání“ nedochovalo. Motiv Martina vyznání je zřejmý – její dopis králi byl pokusem o zmírnění postihu českých bratří. Proklamace vlastní víry této významné šlechtičny měla krále přesvědčit o nesprávnosti jeho rozhodnutí zahájit tvrdší postih jednoty bratrské. Johanka z Krajku ve svém „*Vyznání víry*“ nereagovala na podobně vyhrocenou situaci, ale vzhledem k datu jeho vydání v roce 1513, tedy na počátku Johančina života cele zasvěceného bratrskému společenství, se lze domnívat, že její spis mohl být jakousi oficiální proklamací a veřejným zdůvodněním pro toto radikální rozhodnutí. Obě písemnosti shodně usilují o obhajobu a vysvětlení víry, kterou si

²²³ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 532.

šlechtičny vybraly. Zveřejnění obou písemností muselo každopádně vyžadovat velikou odvahu, neboť zastávat se „zakázané víry“ bylo krajně riskantní a nevýhodné, zvláště pokud písemnosti vzešly z per žen. Obě šlechtičny si to ale zřejmě mohly ve svém postavení dovolit.

Johanka z Krajku i Johanka z Liblic se narodily do utrakvistického prostředí, které „kacířskému“ smýšlení nijak nepřálo. Stejně „nepříznivá“ situace panovala v rodině Marty z Boskovic, kdy byla rodina nejprve nábožensky roztržena – setkávala se zde jak konfese katolická, tak utrakvistická. Ani jedna rodina však zřejmě nebyla radikálně orientovaná. Všechny tři rodiny, jejichž členové byli často osoby blízké králi, disponovaly velikou mocí i vlivem a tím poskytovaly svým členům určitou prestiž, se kterou šla ruku v ruce i jistá míra tolerance vůči společenským „pokleskům.“ Kromě Johanky z Krajku (se kterou se, jak již víme, k jednotě bratrské přiklonili i její dva bratři Jindřich a Konrád) však byly šlechtičny v rámci svých rodin ojedinělými zastánci bratrského vyznání. U rodiny Johanky z Liblic ovšem při snaze o podrobnější poznání jejího rodinného prostředí narážíme na meze dochovaných pramenů, a tak nejsme schopni její rodinné vazby detailně rekonstruovat. Zřejmé je, že Johanka z Krajku a Johanka z Liblic svou vírou ovlivnily své potomky a staly se nositelkami odkazu jednoty bratrské, který se dědil především v ženské linii. Ani jedna ze šlechtičen tak nepodědila sympatie k jednotě po rodičích, ale teprve s nimi se do rodiny i celého rodu tato konfese dostala. Máme-li tedy pátrat po kořenech náboženského smýšlení šlechtičen, musíme pátrat v širších vztazích, než je nukleární rodina.

Pro Johanku z Krajku i Johanku z Liblic se v otázce víry stalo určujícím jejich manželství. Ať již z niterných či pragmatických pohnutek, drželi Jan Tovačovský z Cimburka a Vilém z Pernštejna

nad svými poddanými bratrské víry ochrannou ruku. Právě oni, ač sami setrvali v jiných církevních společenstvích, sehráli důležitou roli v životě svých žen a jejich příklonu k Jednotě bratrské.

Zásadní je, že sňatek s oběma předními pány přinesl Johance z Krajku a Johance z Liblic takové postavení, že svou víru nemusely skrývat. Jak známo, Jan Tovačovský osobně hájil roku 1468 učení jednoty bratrské a Vilém z Pernštejna se nebál oslovit krále ani v době, kdy byli bratří stíháni tvrdými represemi. Sňatek s takto zámožnými šlechtici navíc umožňoval jejich ženám významně podporovat jednotu bratrskou po stránce materiální. Nelze zcela určit, do jaké míry ovlivňovaly šlechtičny rozhodnutí svých manželů ohledně podpory jednoty bratrské – prokazatelný podíl je zřejmý jen v případě druhého manželství Johanky z Krajku, jejíž jméno stojí na listinách společně se jménem Jana z Šelemberka. Oproti tomu se Johanka z Liblic v rámci manželství jeví jako neviditelná síla motivující manžela k podpoře českých bratří, stejně jako paní mladoboleslavská v době prvního manželství. Ostatně u Johanky z Krajku není s podivem, že se více realizovala až v druhém manželství, do něhož vstupovala jako zkušená a cílevědomá správkyně rozlehlého panství. Největší příležitosti pro samostatné jednání se Johance z Krajku otevřely v době jejího vdovství, kdy se ve svých rozhodnutích již nemusela ohlížet na vůli manžela. Takového vlivu se Johanka z Liblic ani Marta z Boskovic nikdy nedočkaly.

Na druhou stranu se však okamžitě po ztrátě manžela začala mladoboleslavská paní potýkat s četnými útoky ze stran šlechticů. Z výše uvedeného vyplývá, že pro Johanku z Krajku i Johanku z Liblic bylo jejich manželství zásadní a určující nejen v kontextu společenském a dobovém, ale také v otázce jejich osobní víry, jež byla úzce závislá na manželově stanovisku a postoji. Obecně

tedy můžeme říci, že i v otázce náboženství bylo manželství pro šlechtičnu směrodatné. Významnou roli však nehrálo jen „dobře“ uzavřené manželství, ale také další vztahy, čímž se dostáváme ke kategorii přátelských a rodových vazeb. Právě tato kategorie se stala zásadní pro neprovdanou Martu z Boskovic, která našla záštitu jinde než v manželství.

Pro kategorii přátel a přízně je v době středověku (ale i v následujících epochách) charakteristická veliká provázanost jednotlivých rodů – panský stav doby jagellonské lze dokonce s trochou nadsázky označit za jednu velikou rodinu. Proto se nelze podivovat, že sledované šlechtičny nejenže pocházely z vlivných kruhů, ale vlivné byly i jejich „přátelské“²²⁴ konexe. Právě rodová vazba na Kostky z Postupic sehrála v životě Marty z Boskovic zásadní roli – nejen že Martu po smrti otce přivedla do Litomyšle, kde pravděpodobně prožila druhou polovinu života, ale zřejmě se zde Marta z Boskovic seznámila i s učením jednoty bratrské, které přijala za své. Zároveň je nutné připustit možnost, že Marta přišla do Litomyšle zcela záměrně, tedy právě pro příznivou situaci tamních bratří. V porovnání s Johankou z Krajku a Johankou z Liblic měla Marta jednu podstatnou nevýhodu – neměla manžela, který by ji chránil od případných ataků jiných šlechticů. Tím spíš byly pro Martu z Boskovic zásadní přátelské (tedy rodové) vazby. Těžko se totiž lze domnívat, že si Marta mohla dovolit sepsání svého dopisu králi pouze s vírou ve svou silnou a nedotknutelnou osobnost.

Stejně tak sehrály klíčový význam přátelské konexe pro ovdovělou Johanku z Krajku, která se po smrti Jana ze Šelmberka stala lehce napadnutelnou, čehož se, jak bylo zmíněno, snažil využít ne jeden šlechtic. A jak již víme, byl to především manžel Johanky z Liblic,

²²⁴ Jak již bylo uvedeno, ve středověku pojem „přítel“ je v podstatě identický s příbuzenským vztahem, viz P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 642.

který Johance poskytnul náležitou pomoc v boji proti šlechticům lačnicích po jejím majetku. Johanka z Liblic, přestože měla úzkou rodovou vazbu na Kostky z Postupic, jako by stála ve stínu osobnosti manžela Viléma z Pernštejna. Jednoduše řečeno, Johanka z Liblic měla ve svém manželovi tak mocného ochránce, že pro ni přátelské vazby v souvislosti s podporou nežádané církve ztrácely význam.

Kategorie vztahu k panovníkovi se nachází v těsném vztahu k předchozím dvěma kategoriím. Právě vztah panovníka k šlechticům byl určován jejich sociální prestiží, determinovanou především manželským svazkem a přátelskými konexemi. V této kategorii vztahů výrazně vystupuje osobnost Marty z Boskovic, která se v době stíhání členů i přívrženců otevřeně postavila za svou víru, a to přímo u krále. U Johanky z Krajku ani Johanky z Liblic se žádná obdobná svědectví o angažovanosti v politických záležitostech nedochovala. Nabízí se tak otázka, proč k tomuto kroku přistoupila právě Marta. Rozhodla o sepsání jejího dopisu její „nezávislost“ Právděpodobně je tento fakt skutečně jedním z aspektů, který k napsání dopisu přispěl – pokud měly manželky pánů svého chotě reprezentovat, a tím napomáhat jeho prestiži, reprezentovala Marta pouze sebe a všechny důsledky napsání dopisu putovaly pouze na její hlavu. Ať už se Marta více či méně spoléhala na svou dostatečnou prestiž, faktem stále zůstává, že napsání naléhavého dopisu králi vyžadovalo dostatek odvahy, neboť i bez politického postihu riskovala Marta znemožnění v očích mnoha šlechticů. Ostatně, jak již bylo řečeno, zazněl zcela jiný tón dopisu od Viléma z Pernštejna.

Poslední analyzovanou kategorií představuje vztah ke služebnictvu a poddaným. Tato oblast se stala doménou Johanky Krajířové z Krajku, která, jako jediná ze jmenovaných šlechticů, přímo zasahovala do správy svého panství, čímž aktivně přispívala

k rozkvětu jednoty bratrské na mladoboleslavském panství. Pokud měla v určité míře podíl na poddanské otázce na litomyšlském panství Marta, zůstala její angažovanost skryta za jmény Kostků z Postupic. Totéž platí o Johance z Liblic, jejíž jméno bylo zastíněno jménem jejího manžela Viléma z Pernštejna.

Cílem práce bylo analyzovat možné cesty podpory zakázané církvi šlechticů jagellonské doby odvíjející se od jejich vztahů, členěných do společenských kategorií. Přestože jsou tyto kategorie navzájem provázané, pro každou ze tří šlechticů byla příznačná jiná. Pro Martu z Boskovic sehrálo elementární roli přátelství s Kostky z Postupic, své pole pro seberealizaci v církvi našla Johanka z Liblic v rámci manželství a pro Johanku z Krajku (přestože význam obou jejích manželství pro podporu jednoty je nezanedbatelný) se stala příznačná kategorie poddaných, mezi které náležela na mladoboleslavském panství značná skupina bratrských poddaných. Přestože angažovanost šlechticů vypovídá o jejich relativní samostatnosti a cílevědomosti, míra podpory církve, pro kterou se rozhodly, vždy závisela ve větší či menší míře na jejich společenském postavení a vztazích. Zhodnotit skutečný přínos podpory ze stran šlechticů je poměrně složité, neboť můžeme vycházet jen z výpovědi pramenů, jichž se zdaleka nejvíce dochovalo k osobě Johanky z Krajku. Oproti ní vystupuje Johanka z Liblic velmi pasivně, neboť prameny o jejím životě spíše mlčí. Podobně skoupé jsou prameny zachycující život Marty z Boskovic, z jejichž písemností se dochoval pouze dopis dokazující její aktivní snahu o ochranu bratří. Faktem zůstává, že největšího rozmachu se v době jagellonské dočkala jednota bratrská na místech spojených s angažovaností šlechticů (Mladá Boleslav, Litomyšl, Pardubice).

Seznam zkratk

AČ	Archiv český čili staré písemné památky české i moravské
CIM	Codex iurus municipalis
MZD	Moravské zemské desky
SOkA MB	Státní okresní archiv Mladá Boleslav

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

SOKA Mladá Boleslav, fond Město MB.

Edice

Akty Jednoty bratrské II., ed. Jaroslav Bidlo, Brno 1915.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské IV, ed. František Palacký, Praha 1846.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské V, ed. František Palacký, Praha 1862.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské VI, ed. František Palacký, Praha 1872.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské VII, ed. Josef Kalousek, Praha 1887.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské IX, ed. Josef Kalousek, Praha 1889.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské XIII, ed. Josef Kalousek, Praha 1894.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské XVI, ed. Josef Kalousek, Praha 1897.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské XVII, ed. Josef Kalousek, Praha 1899.

Archiv český čili staré písemné památky české i moravské XX, ed. Josef Kalousek, Praha 1902.

Bible svatá aneb všecka svatá písma starého i nového zákona, podle posledního vydání Kralického z roku 1613, Česká biblická společnost 1991.

Codex iuris municipalis regni Bohemiae III., ed. Josef Čelakovský – Gustav Friedrich, Praha 1948.

Codex iuris municipalis regni Bohemiae IV/2, ed. Antonín Haas, Praha 1960.

Dačický listinář, ed. František Křížek, Dačice 1941.

Dekrety Jednoty bratrské, ed. Antonín Gindely, Praha 1865.

Slovem obnovená, ed. Amedeo Molnár, Praha 1977.

Jan Hasištejnský z Lobkovic, *Zpráva a naučení jeho synu Jaroslavovi v tom, co činiti a co nechati, a kterak se a pokud v čem se zachovati má*, ed. František Augustin Urbánek, Praha 1876.

KORNEL ZE VŠEHRD Viktorin, *Viktorína Kornelia ze Všehrd Knihy dewatery o práwíech a súdiech i o dskách země české*, Praha 1841.

Království dvojího lidu v soudobé korespondenci, Petr Čornej – Martin Svatoš – Alena Šimečková (edd.), Praha 1989.

Moravské zemské desky, I. sv. řady olomoucké 1348–1466, ed. Josef Chytil, Brno 1856.

Regesta listin lichtenštejnského archivu ve Vaduzu z let 1173–1526, Metoděj Zemek – Adolf Turek (edd.), Sborník archivních prací 33(2), 1983.

Zápisky Václava Rosy, ed. František Menčík, Vídeň 1879.

Literatura

BALETKA, Tomáš, *Páni z Kravař, z Moravy až na konec světa*, Praha 2004.

BAREŠ, František, *Paměti města Mladé Boleslavi I.*, Mladá Boleslav 1921.

BEDNAŘÍKOVÁ-TURNWALDOVÁ, Růžena, *Česká žena v dějinách národa*, Praha 1940.

BÍLÝ, Jiří, *Jezuita Antonín Koniáš*, Praha 1996.

BRÁNSKÝ, Jaroslav, *Čtyři z Boskovic*, Boskovice 2008.

- CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, Anna, *Žena v jednotě*, Praha 1942.
- ČECHURA, Jaroslav, *České země v letech 1437–1526*, díl II., Praha 2000.
- ČORNEJ, Petr – BÁRTLOVÁ, Milena, *Velké dějiny zemí koruny české VI*, Praha 2007.
- GOLL, Jaroslav, *Chelčický a Jednota v XV. století*, Praha 1916.
- HOSÁK, Ladislav – ZEMEK Metoděj, *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1981.
- JANOUŠEK, Emanuel, *Paměti města Letovic*, Letovice 1937.
- JELÍNEK, František, *Historie města II.*, Litomyšl 1845.
- JUROK, Jiří, *Příčiny, struktury a osobnosti husitské revoluce*, České Budějovice 2006,
- KLASSEN, John, *Warring maidens, Captive Wives and Hussite Queens. Women and Men at War and at Peace in Fifteenth Century Bohemia*, New York 1999.
- KOPIČKOVÁ, Božena, *Historické prameny k postavení ženy v české a moravské středověké společnosti*, Praha 1992.
- KYZOUROVÁ, Ivana, *Básník a král, Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic zrcadle jagellonské doby*, Praha 2007.
- LE GOFF, Jacques (ed.), *Středověký člověk a jeho svět*, Praha 1999.
- LENDEROVÁ, Milena, *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*, Praha 2009.
- Litomyšl, duchovní tvář českého města*, Sborník historických prací, Litomyšl 1994.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v Českých zemích I*, Praha 1992.

- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích II*, Praha 1994.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích III*, Praha 1998.
- MACEK, Josef, *Tři ženy krále Vladislava*, Praha 1991.
- MACEK, Josef, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.
- MILOTINSKÁ, Hana, *Nekonvenční ženy jagellonské éry – Johanka Krajířová z Krajku*, bakalářská práce, Pdf Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2015.
- MOLNÁR, Amedeo, *Boleslavští bratři*, Praha 1952.
- Morava na prahu nové doby. Sborník příspěvků z konference, konané 22–23. června 1994 u příležitosti 500. výročí úmrtí Ctibora Tovačovského z Cimburka*, Přerov 1995.
- MÜLLER, Josef Theodor, *Dějiny Jednoty Bratrské*, Praha 1923.
- NEJEDLÝ, Zdeněk, *Tisíc let města Litomyšle*, Litomyšl 1934.
- NODL, Martin – ŠMAHEL, František (edd.), *Člověk českého středověku*, Praha 2002.
- NOVÁKOVÁ, Stanislava, *Krajířové z Krajku. Z Korutan do zemí České koruny*, České Budějovice 2010.
- PAKOSTA, Oldřich, *Jednota bratrská v Litomyšli a Kostkové z Postupic*, Trs 9(17), 2000.
- PILNÁČEK, Josef, *Paměti městyse Černé Hory*, Černá Hora 1926.
- ŘÍČAN, Rudolf, *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha, 1957.
- SAKAŘ, Josef, *Dějiny Pardubic III.*, Pardubice 1926.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého I, Chrudimsko*, Praha 1993.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XV, Kouřimsko, Vltavsko a J.-Z. Boleslavsko*, Praha 1998.

SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého X, Boleslavsko*, Praha 1997.

STEJSKAL, Jan, *Úvaha o přátelství*, in: *Jedinec a evropská společnost od středověku*, Olomouc 2014.

ŠEBEK, František, *Dějiny Pardubic I.*, Pardubice 1989.

ŠEMBERA, Alois Vojtěch, *Historie Pánů z Bozkovic a hradu Bozkova v Moravě: s popsáním panství a města*, Brno 1836.

VÁLKA, Josef, *Dějiny Moravy I.*, Brno 1991.

VÁLKA, Josef, *Doba náboženské koexistence a tolerance*, Praha 1995.

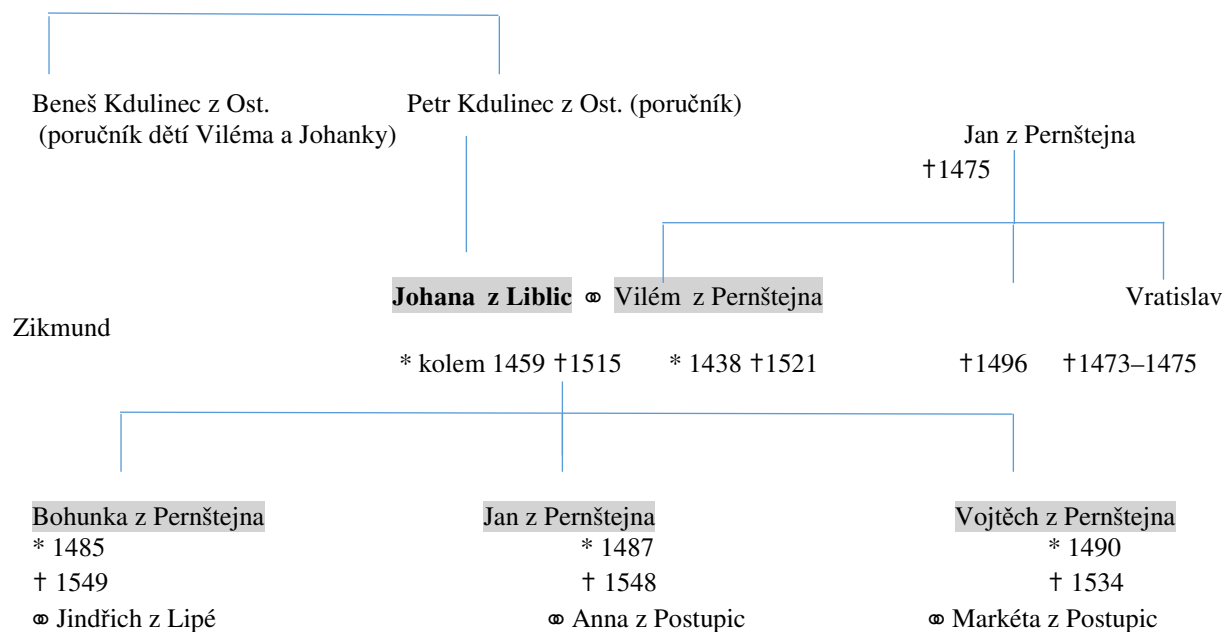
VOREL, Petr, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 2012.

VOREL, Petr (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách: sborník příspěvků z konference konané 8–9.9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice 1995.

Seznam příloh

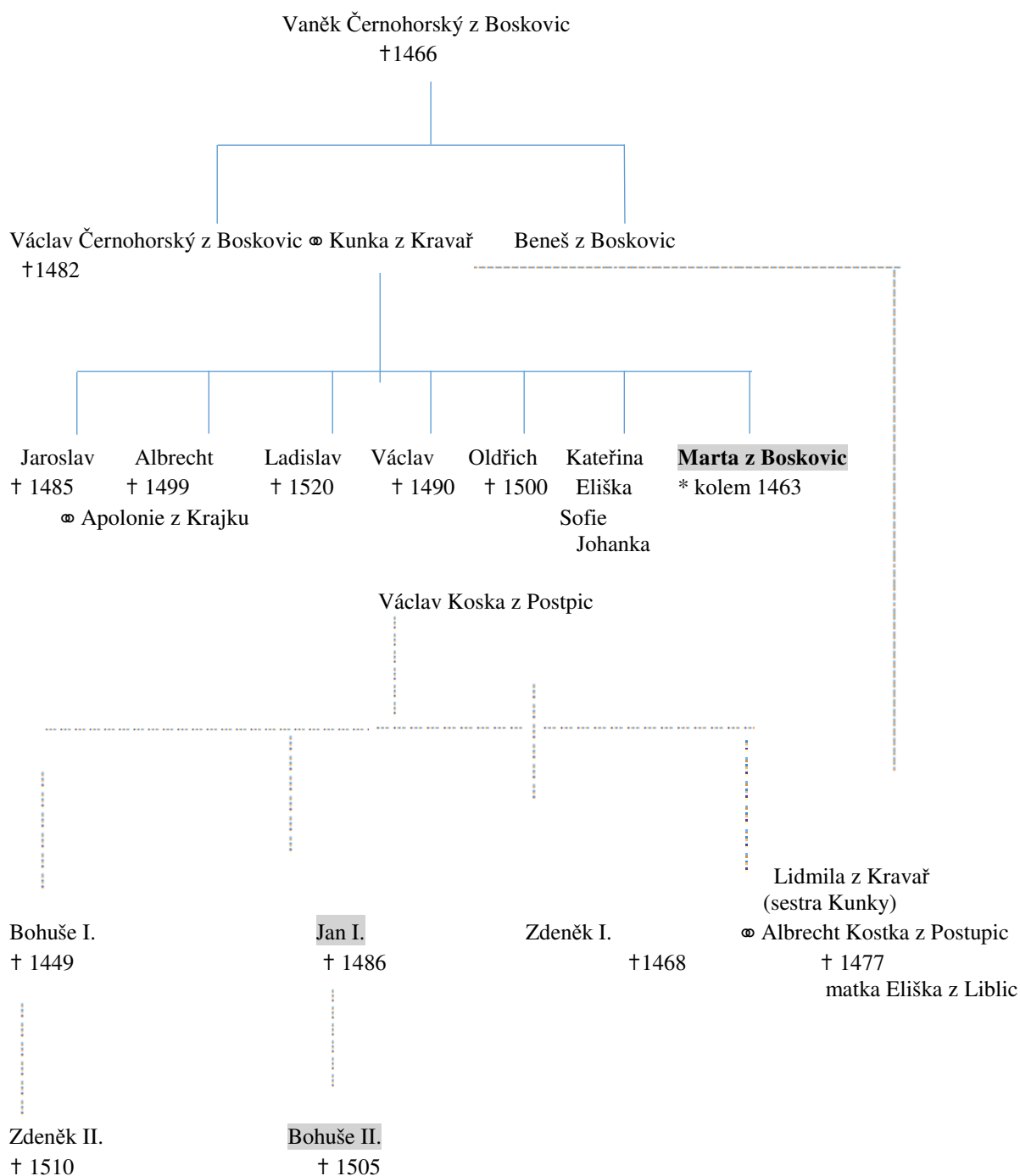
Pozn.: Šedou barvou jsou vyznačeny osoby, které nějakým způsobem podporovaly jednotu bratrskou.

Příloha A: důležité rodinné a rodové (přátelské) vazby Johanky z Liblic

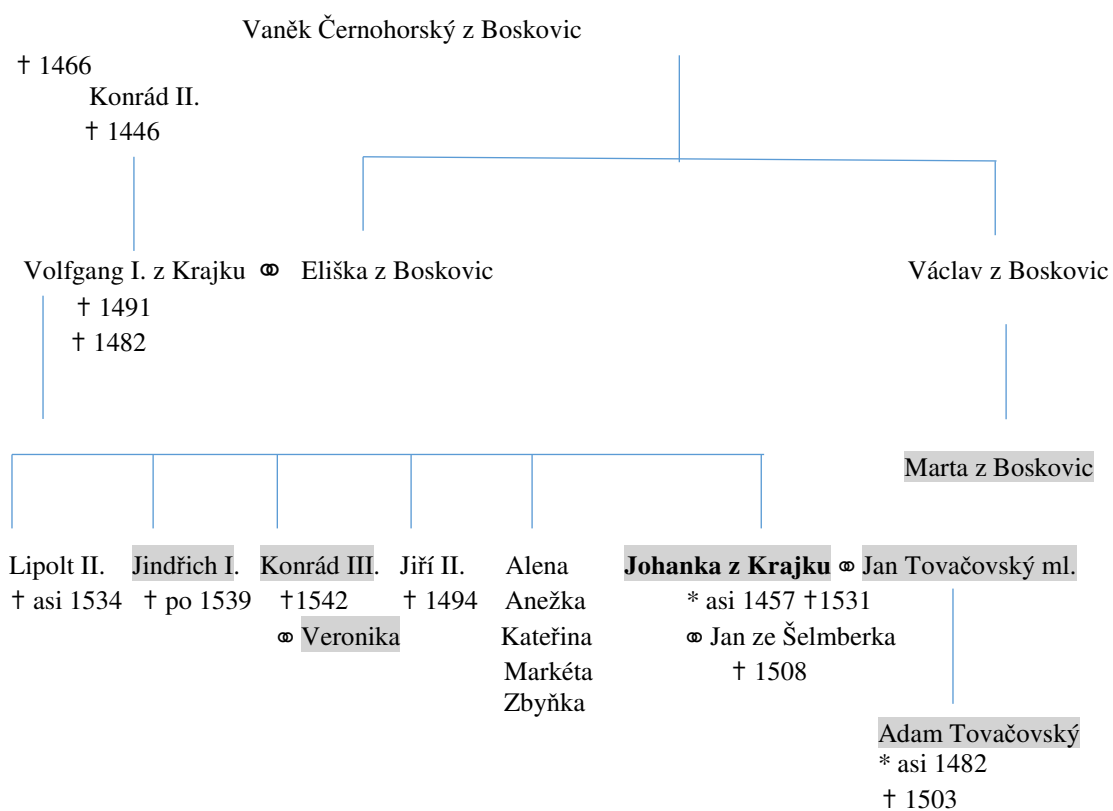
Základní biografické údaje převzaty z knihy: P. VOREL, *Páni z Pernštejna*, s. 284–285.

Příloha B: důležité rodinné a rodové (přátelské) vazby Marty z Boskovic

Základní biografické údaje převzaty z knihy: J. PILNÁČEK, *Paměti Městyse Černé Hory*, viz přiložený rodokmen; dále: F. JELÍNEK, *Paměti města*, s.35–73.

Příloha C: důležité rodinné a rodové (přátelské) vazby Johanky z Krajku

Základní biografické údaje převzaty z knihy: S. NOVÁKOVÁ, *Krajířové z Krajku*, s. 234–235.